

Kvalitetsutveckling inom studie- och yrkesvägledningen

36 lärande exempel berättar

Kvalitetsutveckling inom studie- och yrkesvägledningen

36 lärande
exempel berättar

Förord

Detta är en summerande beskrivning av erfarenheter från 36 lärande exempel inom studie- och yrkesvägledning under åren 2007 och 2008. Beskrivningarna är huvudsakligen hämtade från respektive kommuns handlingsplan från 2007, en delrapport som sammanställdes i april 2008 och en slutrapport som lämnades till Skolverket i december 2008.

Många citat är återgivna för att ge en bild av den bredd på verksamhet och erfarenhet som finns representerad, men också för att ge en känsla av den kraft och vilja som funnits och finns i det genomförda och fortsatta utvecklingsarbetet.

När ett lärande exempel nämns första gången i texten presenteras deras utvecklingsarbete kortfattat.

Rapporten är uppdelad i områden som motsvarar de utvecklingsområden som identifierats inom studie- och yrkesvägledningen. Avslutningsvis presenteras tre framgångsdimensioner som är väsentliga för genomförande av ett utvecklingsarbete och där finns en sammanställning med kännetecknen på dessa dimensioner hos de lärande exemplen.

Denna rapport bildar underlag till Skolverkets rapport till regeringen *Hela skolans ansvar – att utveckla kvalitet i studie- och yrkesvägledningen. Slutrapport. Uppdrag till Myndigheten för skolutveckling angående studie- och yrkesvägledning (U2006/5687/S)*.

Rapporten är även underlag till inspirationsmaterialet *Med samverkan är allt möjligt – Inspiration för arbete med övergång till arbetsliv och vuxenliv inom gymnasieskolan och särvtux*.

Rapporten har utarbetats av konsult Gudrun F Brännberg, i samarbete med Jan Lindblom och Eva Laurelli, Skolverket.

Ragnar Eliasson
Avdelningschef
Utvecklingsavdelningen

Eva Laurelli
Undervisningsråd

Innehåll

Bakgrund.....	7
Lärande exempel.....	8
Utvecklingsområden för lärande exempel	9
Utveckla det systematiska kvalitetsarbetet!.....	11
Kartläggning och nulägesbeskrivning	13
Skolan och kommunen är beredd att anslå tid.....	16
Prioriteringar och ständiga förbättringar.....	19
Kompetensutveckling.....	21
Utvärdering.....	23
Mål och planer för kvalitetsutveckling av studie- och yrkesvägledning	25
Helhetssyn på studie- och yrkesvägledning inom kommunen och skolan	28
Oberoende vägledning och medborgarperspektiv	31
Samverkan mellan kommun, omgivande närsamhälle, arbetsliv, näringsliv, arbetsförmedling	34
Tid för samverkan	35
Entreprenöriellt lärande	35
Vägladarens roll.....	37
Samverkan mellan skola, försäkringskassa, arbetsförmedling samt arbetsmarknadens parter	38
Coachning och handledning	42
Lokal samordning kring varje individ	43
SYV hela skolans ansvar!.....	45
Utvecklingssamtal och individuella planer som ger underlag för val till gymnasieskolan.....	47
Inte utan min rektor!.....	48
Integrering av studie- och yrkesvägledning i undervisningen	49
Forskningsanknytning för metod- och kvalitetsutveckling.....	54

Innovativa idéer och metoder i studie- och yrkesvägledning.....	55
Spridning och inspiration	59
Framgångsdimensioner.....	62
Mål och resultat	62
Långsiktighet och uthållighet	63
Delaktighet och inflytande	64
Referenser och litteratur	68
Förkortningar och speciella begrepp	69

Bakgrund

Myndigheten för skolutveckling fick hösten 2006 i uppdrag av regeringen att stödja kommunerna i att utveckla kvaliteten och att styrka det systematiska kvalitetsarbetet i studie- och yrkesvägledningen.¹

Skolverkets utvärdering från 2005 och kvalitetsgranskningen som publicerades 2007 bildar utgångspunkt tillsammans med regeringens skrivelse 2005/2006:151 *Kvalitet och samverkan – om utbildning för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning*.

Från och med den 1 oktober 2008 har ansvaret för uppdraget att utveckla studie- och yrkesvägledningen överförs till Skolverket. Skolverket har slutredovisat uppdraget till regeringen i maj 2009.

¹ Uppdrag till Myndigheten för skolutveckling angående studie – och yrkesvägledning. Regeringsbeslut U2006/5687/S

Lärande exempel

Enligt uppdraget från regeringen skulle insatser riktas till ett urval av kommuner, pilotkommuner. Projektgruppen valde att använda begreppet ”lärande exempel” och låta kommuner/skolor ansöka om att bli utsedda till lärande exempel. Det innebär bland annat att man bedriver verksamheten utifrån en pedagogisk idé som är planerad och utvärderingsbar. Arbete med ständiga förbättringar inom studie- och yrkesvägledningen är en viktig beståndsdel.

Syftet med lärande exempel är att betona den dubbelriktade lärprocessen som ingår i ett utvecklingsarbete. Det handlar om att delge andra erfarenheter och lärdomar av det egna arbetet. Det handlar också om att ta ansvar och vara medskapande i utvecklingsprocessen på den egna skolan och i kommunen, det gemensamma lärandet.

Myndigheten för skolutveckling inbjöd i tre omgångar alla som hade utvecklingsidéer om hur de ville höja kvaliteten i studie- och yrkesvägledning i sin kommun/verksamhet att göra en intresseanmälan. Det fanns ett stort intresse att utveckla studie- och yrkesvägledning i landet och myndigheten utsåg under år 2007 36 lärande exempel, som arbetade med att utveckla kvaliteten i sina kommuner/verksamheter. 25 lärande exempel utsågs inom grundskolan våren 2007 och 11 lärande exempel inom särskolan hösten 2007. År 2008 utsågs ytterligare 14 lärande exempel. Kommunen/verksamheten angav i ansökan ett eller flera utvecklingsområden de ville utveckla kvaliteten inom. Kommunen/verksamheten åtog sig tillsammans med Myndigheten för skolutveckling att sprida sina kunskaper och erfarenheter. Kommunen/verksamheten skulle dessutom arbeta målmedvetet med tydligt elevfokus kopplat till styrdokumentet och ha ett påbörjat kvalitetsarbete.

De senaste utsedda lärande exemplen hösten 2008, har redovisat sitt utvecklingsarbete först under 2009 så de finns inte med i denna rapport.

Utvecklingsområden för lärande exempel

Under inledningen av arbetet formulerades att antal förväntningar och utvecklingsområden för de lärande exemplen. De listas nedan. Förväntningarna fanns också uttryckta i de överenskommelser som träffades mellan Myndigheten för skolutveckling och utsedda kommuner. Utvecklingsområdena hämtades från de brister som konstaterades i Skolverkets utvärdering och som bekräftades i Skolverkets kvalitetsgranskning.

De ansökande kommunerna/skolorna inom grundskola/gymnasieskola fick ange vilka utvecklingsområden de arbetade med av följande tio:

- Mål och planer för kvalitetsutveckling av studie- och yrkesvägledning.
- Helhetssyn på studie- och yrkesvägledning inom kommunen och skolan.
- Samverkan mellan kommun, omgivande närsamhälle, arbetsliv, näringsliv, arbetsförmedling (samt länsarbetsnämnd).
- Samverkan inom skolan mellan olika personalgrupper.
- Integreering av studie- och yrkesvägledning i undervisningen.
- Information och vägledning som ger underlag till elevernas gymnasieval.
- Praktisk arbetslivsorientering som ger eleverna egna konkreta erfarenheter.
- Utvecklingssamtal och individuella utvecklingsplaner som ger underlag för val till gymnasieskolan.
- Forskningsanknytning kopplad till metod- och kvalitetsutveckling.
- Andra innovativa idéer och metoder i studie- och yrkesvägledning.

För sökande från gymnasiesärskola och särvtux fanns följande sju utvecklingsområden att arbeta med:

- Lokal samordning kring varje individ.
- Koppling till styrdokumentet.
- Samverkan mellan skola, försäkringskassa, arbetsförmedling samt arbetsmarknadens parter.
- Mål och planer för kvalitetsutveckling för studie- och yrkesutveckling.
- Helhetssyn på studie- och yrkesvägledning inom kommunen och skolan.
- Information och vägledning för att underlätta studerandes val till arbetslivet och vuxenlivet.
- Praktik som ger studerande egna konkreta erfarenheter.

Under arbetet med lärande exempel har det blivit tydligt att utvecklingsområdena är överlappande och inte alltid så konsekvent använda av de lärande exemplen. Däremot har de varit ett stöd i samtalet med de lärande exemplen för att fokusera på vad ett systematiskt utvecklingsarbete kan innehålla när det

gäller studie- och yrkesvägledning. I denna rapport kommer därför inte samtliga utvecklingsområden att behandlas lika utförligt.

Följande förväntningar uttrycktes för alla lärande exemplen:

Kommunen/verksamheten

- är innovativ och bedriver verksamheten utifrån en tydlig pedagogisk idé/metod/modell,
- arbetar med ständiga förbättringar inom studie- och yrkesvägledningen som ger elever förutsättningar för väl underbyggda val för framtiden,
- kan förklara sin verksamhet och sina strategier på ett begripligt sätt för andra och vill bjuda på sina kunskaper och erfarenheter samt delta i ett gemensamt lärande,
- har rektor och arbetslaget med i utvecklingsarbetet,
- är beredd att anslå tid,
- är beredd att delta i kompetensutvecklingsinsatser,
- är beredd att delta i konferenser.

De lärande exemplen bjöds in till återkommande mötesplatser för att fokusera på utvecklingsuppdraget, lyssna på föreläsare, utbyta erfarenheter och stämma av hur långt arbetet kommit.

De 25 grundskoleexemplen samlades vid fem tillfällen. Det har varit god uppslutning med studie- och yrkesvägledare och projektledare men också lärare, rektorer och förvaltningstjänstemän har deltagit.

De 11 sarskoleexemplen har samlats vid fyra tillfällen med otroligt god uppslutning. Deltagarna har varit rektorer, vägledare, lärare, och tjänstemän från försäkringskassa, arbetsförmedling, socialtjänst med flera.

Botkyrka sårvux skriver:

Har deltagit i mötesplatser och konferenser. Det gav inspiration och idéer samt goda kontakter.

Utveckla det systematiska kvalitetsarbetet!

Rubriken är en kort sammanfattning av hela projektets syfte. Det handlar om att stärka systematiken, sammanhanget och delaktigheten. En ensam vägledare utan kontinuerlig koppling till skolans ledning och till undervisningens innehåll har små möjligheter att göra skillnad för eleverna, oavsett hur kompetent den enskilda vägledaren är. Men i samarbete med lärare, rektor och andra aktörer finns en potential som de lärande exemplen dragit nytta av på olika sätt.

Det systematiska arbetet kräver kartläggning av nuläget, mål och planering, prioritering, tid för samarbete, koppling till aktuell forskning, öppenhet för nya idéer, kontinuerlig utveckling och bedömning av resultat.

I de lärande exemplens slutrapporter, som lämnades till Skolverket i början av december 2008, finns en lång rad beskrivningar av vad ett systematiskt arbete under knappt två år kan leda till. Det är många mycket bra och innehållsrika rapporter med uttryck för lärande och reflektioner om oväntade framgångar, nytag, omvärderade insatser, positiva elever och intresserade ledare. Men där finns också bristande förankring hos ledningen, förväntningar på efterfrågan som uteblivit och knapphändig redovisning av hur resultaten har tagits fram.

Umeå gymnasiesärskola och särvox startade sitt utvecklingsarbete i bred samverkan;

Arbetet i vårt projekt: Samverkan Särskola/Särvox Arbetsliv; SSA – som har blivit vårt projektnamn – har letts av representanter från gymnasiesärskola, särvox, gymnasieförvaltning, VIVA kompetenscentrum (Vägledning, Introduktion, Vuxenutbildning och Arbete) Arbetsförmedling (AF) och Försäkringskassa (FK). Vi startade med en inventering av förutsättningar och behov inom ovanstående aktörers verksamhetsområden, analyserade och utarbetade en detaljerad aktivitets/handlingsplan.

De konstaterar:

Vi har funnit tålamod att tänka långsiktigt i ett förändringsarbete. Projektets olika delar har synliggjorts för att nå en samsyn med ett vinna – vinna koncept.

Ett systematiskt arbete med utvärdering och förbättring kan leda till beröm. Skolan Nya Elementar som är lärande exempel i Stockholms stad hade som utvecklingsområden:

- *Att genom samarbete i personalgruppen få studie- och yrkesvägledningen att i större utsträckning bli en angelägenhet för hela skolan. Att fortbilda lärare genom Lärarhögskolan (SU) vad gäller vägledningssamtal.*
- *Att i undervisningen lyfta blicken utåt i världen och fokusera på globaliseringen och att göra eleverna medvetna om att få ett internationellt perspektiv i en föränderlig värld.*

- Att utbilda personal i framtidsforskning och ungdomsforskning för att delges verktyg och förståelse för hur framtidens samhällsmedborgare fungerar.

Nya Elementar har blivit tilldelade Kvalitetsutmärkelsen Bättre Skola 2008.

I domarkommitténs motivering står bland annat:

Utifrån elevens behov, med nytänkande, stor nyfikenhet och systematik, utvecklar ledare och medarbetare på Nya Elementar en skola som är ett mycket gott föredöme för andra skolor i Sverige. Inspirerande och engagerade ledare tar på ett medvetet sätt in samhället i skolan och utnyttjar sina resurser för att skapa aktiva världsmedborgare av sina elever. Såväl elever som föräldrar är mycket nöjda med skolans engagerade medarbetare som systematiskt utvärderar och förbättrar sin verksamhet mot allt högre höjder.

Simrishamns kommun beskriver:

Vår målsättning var och är att skapa en struktur som ger eleverna en likvärdig förberedelse inför framtidsval oavsett vilken skola de gått på ... En kvalitetsfaktor är att börja tidigt. Vi vill därför utveckla vägledningsmaterial som passar de yngre eleverna.

I resultatdelen i Simrishamns slutrapport beskrivs att:

... det har blivit en betydlig uppräckning när det gäller lärarnas intresse att engagera sig i studie- och yrkesvägledningsfrågor och att följa upp praon (skriva CV, reportage, tackbrev) ... Flera lärare har börjat samarbeta mer med näringslivet i kommunen i samband med olika temaarbeten ... Kommunens IUP har förändrats och numera finns dessa frågor inkluderade: Hur ser du på framtida yrkes- och studieval? "Vad vill du bli när du blir stor?", Vilka praktikplatser har du varit på och var skulle du vilja praktisera nästa gång?

De summerar på ett intressant sätt hur det kan vara att arbeta med utvecklingsarbete:

Ett oväntat resultat är att projektet hela tiden har utvecklats och tagit sig nya vägar och uttryck beroende på den inspiration vi har fått från alla utbildningar och från andra kommuner i Sverige.

Transtenskolan i Hallsberg har arbetat intensivt och fortsätter att arbeta med ett helhetsgrepp på studie- och yrkesorienteringen samtidigt som skolans arbetsorganisation förändrats och intresse väckts i hela kommunen för skolans modell. De konstaterar också att de behöver fylla på sina kunskaper:

... vi är i behov av ytterligare utbildning i mål(formulering), uppföljning, utvärdering, analys och bedömning av resultat osv. Vi är angelägna om att Skolverket ser över sina möjligheter att anordna t ex en femdagarsutbildning med fokus på detta riktat till skollag.

Kartläggning och nulägesbeskrivning

Flera startade sitt utvecklingsarbete med att göra någon form av nulägesbeskrivning. Andra kunde under vägen avgränsa ett område som behövde kartläggas. BRUK är ett verktyg för självskattning av kvaliteten i samtliga läroplansstyrda verksamhetsformer. Det introducerades för de lärande exemplen och flera inom grundskolan använde den nya delen om vägledningsprocess, se www.skolverket.se/BRUK.

I Sigtuna kommun arbetade man kommunövergripande med följande förväntade effekter:

Studie- och yrkesvägledare. *Kompetensutveckling genom de kurser och konferenser som studie- och yrkesvägledarna haft möjlighet att delta i under projekt-tiden. Utbyte med andra kommuner och skolor i Sverige som arbetar med samma frågor.*

En tydligare roll för studie- och yrkesvägledarna i skolans och kommunens arbete. Utarbetande av någon form av arbetsbeskrivning så att det ställs rätt förväntningar på vad studie- och yrkesvägledarna har för arbetsuppgifter.

Ett utrymme för studie- och yrkesvägledare att samverka, samarbeta och ägna sig åt utvecklingsarbete på såväl kommunal nivå som skolnivå.

Lärare, arbetslag. *En ökad kunskap och medvetenhet om studie- och yrkesvägledning hos kommunens lärare. Genom kompetensutveckling och dialog skapa en grund för implementering av studie- och yrkesvägledningen i skolornas arbetslag.*

En synliggjord studie- och yrkesorientering och tydlig bild av vilken roll studie- och yrkesvägledarna kan ha i skolans arbete.

Möjlighet för lärare att utforska och delta i utvecklingsarbete kring studie- och yrkesorientering.

Ett väckt och uppmuntrat intresse hos lärare och arbetslag!

Elever. *Ett större intresse för arbetslivsfrågor och en ökad nyfikenhet på vilka framtidsmöjligheter som finns. Möjlighet till en mer breddad kunskap för eleverna, fler egna erfarenheter och kontakter med arbetslivet.*

I ett långsiktigt perspektiv ska eleverna se studie- och yrkesorienteringen som en självklar del av utbildningen i grundskolan, inte som ett samtal i år 9 inför gymnasiet.

Arbetet med Prao, Näringslivsvecka och Trampolinen ska kopplas ihop med fler ämnen inom skolan för att ge eleverna insikt och förståelse för skolämnenas betydelse i samhället runt omkring samt öka deras lust och motivation att lära. Träna ett entreprenöriellt förhållningssätt.

I Sigtuna kommuns slutrapport framkommer att:

... kommun(en) beviljades medel för att kartlägga nuvarande arbete inom studie- och yrkesorientering för grundskolans F-6. Det har gjorts 7 kvalitativa intervjuer med lärare som undervisar i år 2 och 5 på olika skolor inom kommunen. Det finns stora skillnader i det arbete som förekommer i kommunens skolor

idag. Utifrån den undersökning som gjorts märks ett stort behov av styrning och utbildning i denna fråga. Delar av den kompetens som behövs finns hos kommunens studie- och yrkesvägledare samt kommunens Experimentsskaffereri.

Umeå gymnasiesärskola och särsvux:

En nulägesbeskrivning är gjord via enkät och har analyserats inom SSA-projektet (Samverkan Särskola/Särsvux Arbetsliv). Vilken sysselsättning har de elever som lämnade gymnasiesärskolan/särsvux vårterminen -06 och vårterminen -07? Har gymnasiesärskoleelever och elever från gymnasial särsvux en naturlig plats på arbetsmarknaden? Hur ser utbildningsvägarna inom särsvux ut idag och inför vårterminen 2009? Studievägledarnas roll – har den förändrats och i så fall hur?

St Mikaelsskolans gymnasiesärskola i Mora ville uppnå följande förväntade effekter hos studie- och yrkesvägledare, lärare, arbetslag, elever:

- Tidig samverkan mellan skola, näringsliv, socialförvaltning/Daglig verksamhet, arbetsförmedling/rehab och försäkringskassa för en bra övergång från skola till arbetsliv och vuxenliv.
- Ökad andel elever som efter avslutad utbildning får anställning på öppna arbetsmarknaden
- Höjning av arbetslagets kompetens om studie- och yrkesvägledning.

De meddelade i delrapporten att:

Deltagarna i projektet i Mora önskar utvidga handlingsplanen med att göra en kartläggning av arbetsgivarnas behov av stöd samt övriga förutsättningar för att de ska kunna bereda arbete med lönebidrag eller motsvarande för elever/studerande från gymnasiesärskola eller särsvux. Målet med kartläggningen var följande:

- 1 Behövs någon form av långsiktigt stöd i form av kontaktperson eller organisation utanför arbetsplatsen för arbetsgivaren att vända sig till?
- 2 Har arbetsgivaren speciella önskemål om social färdighetsträning som personen behöver uppnå?
- 3 Önskar arbetsgivaren utbildning om funktionsnedsättning för ev. blivande arbetskamrater?
- 4 Om de framkomna behoven visar sig vara sådana att de kan ingå i en projektansökan skall en ansökan skrivas.

Kartläggning av pågående arbete har genomförts i Tjörns kommun, men även av Stockholmskolan Nya Elementar som skriver:

En annan faktor som bidragit till att närma sig målet är också den inventering som gjorts på hela skolan där vi tydligt sett vad av det vi redan gör som faktiskt är studie- och yrkesvägledning även om de som arbetat med det inte sett det från den infallsvinkeln förut.

Utbildningsnämnden i Södertälje kommun gav under hösten 2007 ett nytt uppdrag till utbildningskontoret att ”tillsammans med studie- och yrkesväg-

ledare lämna förslag till nämnden om hur nya arbetssätt och arbetsmetoder kan vidareutveckla studie- och yrkesvägledningen i vår kommun. De berättar: *Studie- och yrkesvägledare i Södertälje kommun startade med en heldagskonferens på Bommersvik den 22 maj 2008. Arbetet inleddes med grupparbeten kring "lyckade utvecklingsarbeten". Vi diskuterade igenom vilka faktorer vi anser vara viktiga för att genomföra ett bra utvecklingsarbete (eget ansvar, delaktighet, samarbete, stöd i form av beröm, konstruktiv kritik etc.). Därefter arbetade vi med Brukarenkäterna ... vilka genomfördes veckorna före konferensdagen. I grupper om 3-4 personer försökte vi bena ut var studie- och yrkesvägledningen i Södertälje kommun befinner sig när det gäller arbetssätt och arbetsmetoder.*

- Hur ser det ut idag?
- Vad fungerar bra eller dåligt?
- Vad behöver utvecklas?
- Vad behöver åtgärdas på en gång?
- Hur ska det som redan fungerar bra säkras?

Det första vi kom fram till och diskuterade i Bommersvik var följande:

- Vikten av tydliga mål, planer och yrkesbeskrivningar.
- Önskemål om garanterad miniminivå för eleven.
- Behovet av ökat samarbete mellan grundskolan och gymnasiet.
- Vikten av kontinuerliga utvärderingar.
- Det angelägna i att ha med frågor om framtiden i IUP.
- Värdet av att ha kvar studie- och yrkesvägledarnas regelbundna möten.

Pershagenskolan i Södertälje kommun har varit särskilt aktiv. Kommunen har arbetat konsekvent med frågor utifrån BRUK-materialet. Den genomfördes hösten 2007 med uppföljning hösten 2008. I resultaten framkommer effekter av det genomförda utvecklingsarbetet i elevernas och i lärarnas svar. År 2007 var det till exempel stor differens mellan elevernas och lärarnas svar på frågan *i vilket/vilka ämnen har du fått kunskap om arbetslivet*. Ett stort antal elever svarade att de i huvudsak har erhållit kunskapen via Hemkunskapen och de Samhällsorienterade ämnena, medan 94 % av lärarna anser att de har gett kunskap om arbetslivet i sina ämnen. År 2008 ger eleverna en bild av att det i huvudsak görs i samtliga ämnen, medan andelen lärare som anser att de gett kunskap om arbetslivet i sina ämnen sjunkit något.

En viktig beståndsdel i utvecklingsarbete är att avgränsa sitt arbete. Piteå kommun har utformat fyra mål:

- Utveckla samsyn och skapa ett gemensamt ansvar för alla som arbetar inom skolan vad gäller studie- och yrkesvägledning.
- Utveckla tråden i ett 1–19-års perspektiv.
- Delta i utvecklingssamtal och individuella utvecklingsplaner som ger underlag för val till gymnasieskolan.
- Bättre, ökat samarbete mellan grund och gymnasieskolan.

De har tvingats släppa den planerade delen med en enkät. De konstaterar att tid, kraft och kompetens saknas för att göra en bra enkät, åtminstone under projekttiden.

Skol- och barnomsorgsförvaltningen i Växjö kommun ville utveckla tre områden:

- 1 **Studie- och yrkesvägledning.** *Vi vill ge ökade förutsättningar för ett mer kvalificerat och renodlat SYV-uppdrag genom att SYV fokuserar mer på vägledning. Studie- och yrkesvägledaren har specialkunskaper kring att möta elevernas funderingar och tankar kring gymnasieval och framtida yrkesval.*
- 2 **Praktikhantering och samverkan mellan skola och arbetsliv.** *Vi delar på vägledning och praktikhantering och det administrativa arbete som praktiken medför. Vi har även under resans gång utvecklat ett förvaltningsövergripande material som är ett stöd för lärarna gällande uppföljning "Den sjätte dagen" – och hur man kan arbeta vidare med de erfarenheter som eleverna förvärvat under praktiken. Lokala samverkansplaner skrivs på varje enhet för hur samverkan skall ske.*
- 3 **Lokala samordnare och praktikhantering.** *Vi har även inrättat s.k. lokala samordnare med tillhörande lokala samverkansråd på respektive 7–9-skola. Den lokale samordnaren sköter praktikorganisationen och samarbetar med studie- och yrkesvägledaren.*

Växjö kommun genomförde en nulägesanalys med BRUK-verktyget där man konstaterade att kontakterna med arbetslivet inte var skolans starka sida. En ny uppföljande BRUK-utvärdering planeras till våren 2010.

I slutrapporterna framkommer fördelen med en inledande kartläggning/nulägesbeskrivning. Det ger stöd i det fortsatta utvecklingsarbetet. Behovet av ökad kompetens när det gäller kartläggning, enkäter och dokumentation framkommer direkt eller indirekt i några slutrapporter.

Skolan och kommunen är beredd att anslå tid

Förväntan på lärande exempel. Transtensskolan i Hallsberg beskriver sin syn på kvalitetsutvecklingsarbete i förhållande till en slutrapport:

Det är en slutrapport i projektets bemärkelse, men innebär absolut inte något slut beträffande kvalitetsutvecklingsarbetet som vi bara är i början på än så länge på Transtensskolan och i Hallsbergs kommun. Vi ser ett idogt och sträv-samt arbete framför oss cirka sex till sju år innan vi börjar skönja mållinjen. Det är realistiskt. Ett litet steg i taget så att alla på perrongen hinner hoppa på studie- och yrkesvägledningståget. Det är viktigt.

Vittra och Vistas Karriärvägledning har främst arbetat med innovativa idéer.

Deras målsättningar var:

att utveckla distanskonceptet för vägledning så att eleverna och deras föräldrar skulle kunna ha kontakt med en vägledare regelbundet och då behov uppkom.

För pedagogerna ville vi utveckla deras kompetens i samtal så att man i IUP samtalen kopplade frågor rörande elevens framtid och utbildningsval på ett tydligare sätt.

Arbetslagen skulle få möjlighet att utifrån några undervisningsmoduler tydligare arbeta med arbetslivet för att stärka elevernas kunskaper.

Allt detta för att elever och föräldrar skulle få ökade kunskaper och ett bättre underlag för gymnasievalet.

De beskriver att de:

... har kanske inte nått riktigt lika långt inom alla utvecklingsområden som vi skissade i vår ansökan. Men å andra sidan har vi breddat oss genom att snabbare än beräknat involvera flera skolor.

Växjö kommun pekar på att det trots allt kan vara svårt att hitta tiden i skolorna:

Utmaningarna har varit att hålla företagskontakterna vid liv samt att hitta tid för samverkansmöten på skolorna. Att skolans personal är hårt pressad med andra prioriterade mål och skriftliga omdömen gör att tempot inte kan pressas.

Linköpings kommun har arbetat kommunövergripande med de nya mål som de båda utbildningsnämnderna fastställde 2007 och den organisationsöversyn som beslutats. Tre pilotskolor har funnits som arbetat med att utveckla vägledningen utifrån den enskilda skolans perspektiv. Det har bland annat handlat om elever med utländsk bakgrund, ökad motivation samt IUP och vägledning. Linköpings kommun beskriver:

Det har tagit mer tid än vi trodde. Vi är nu fler som arbetar aktivt med studie- och yrkesvägledningen.

Sigtuna kommun är också inne på betydelsen av att det finns tid avsatt för utvecklingsarbete:

Möjligheten att delta vid konferenser, kurser och liknande tillsammans; studie- och yrkesvägledarna har stärkts i sin yrkesroll, sin kompetens och som grupp. Det har funnits tid och möjlighet att inspireras, ta in och reflektera.

Malmö särvux vid Komvux Södervärn har arbetat med följande målsättningar:

- *Skolan ska sprida kunskaper och erfarenheter som rör personkretsen intellektuellt funktionshindrades övergång från gymnasiesärskola och särvux till delaktighet i arbetslivet.*
- *Komvux Södervärn ska genom att föregå som ett gott exempel sprida idén om att bereda arbete åt en person inom personkretsen. Skolan har därför sedan mars 2008 erbjudit en praktikplats åt en person med intellektuell funktionsnedsättning. Denna praktikplats har nu blivit ett permanent arbets-tillfälle där lön utgår.*
- *En studie- och yrkesvägledare har sedan januari 2008 knutits till verksamheten med uppgift att tillsammans med skolledare, särvuxlärare, arbetsledare*

för skolans servicegrupp och representanter för arbetsförmedlingen utarbeta ett program för att vår skola blir en arbetsplats där både praktikanten/medarbetaren och skolans övriga personal ser samarbetet som en tillgång för verksamheten.

- En kurs i arbetslivskunskap under namnet PÅ VÄG MOT ARBETE har startats som drivs inom särvux. Kursen ska ses som en av de delar som ska ingå i en större process, nämligen att bereda vägen för personer med intellektuella funktionshinder att få tillträde till arbetsplatser inom privat och kommunal verksamhet i Malmö stad.
- Parallellt med ovanstående har skolan tillsammans med Utbildningsförvaltningen arbetat med två förprojekteringar inom ESF rörande personkretsens inträde i arbetslivet.

Malmö särvux vill påverka många:

En reflektion kan vara att det tar lång tid för de vackra orden att slå rot bland handläggare och chefer och att resultera i konkreta åtgärder. Som i allt arbete med påverkansfrågor – det kan vara jämställdhet, likabehandling eller mångfald – får man räkna med att vägen är lång och ödmjukt glädjas åt de små stegen ...

Falköpings kommun har arbetat sedan år 2004 med sitt utvecklingsarbete. I sin slutrapport behandlar de tiden ur flera aspekter, dels att utvecklingsarbete tar tid innan det är förankrat och väcker förväntningar, dels att tid för möten ställer krav på flexibel tidsanvändning:

Under de första åren upplevde vi att de kompetensutvecklingsinsatser som erbjöds inte togs tillvara av lärarna i tillräcklig utsträckning. Nu ser vi en ökad efterfrågan av egen fortbildning men också önskan om direkt stöd för undervisningen ... En annan utmaning har varit och är att få skolverksamheten mer flexibel inte minst i sitt tidstänkande. Det behövs för att kunna möta näringslivets möjligheter att ta emot elever och samverka på olika sätt. Här är inte minst rektorerna viktiga nyckelpersoner.

Ludvika kommun samarbetade med Smedjebackens kommun utifrån deras gemensamma lokala styrdokument ”Studie- och yrkesvägledning inom SUN, BUN och VBU inom Ludvika och Smedjebackens kommuner.” Inom området Skola/Näringsliv har man arbetat med följande insatser:

- Återkommande träffar med representanter från näringslivet och kommunen.
- En modell till förändrad prao har arbetats fram och gått på remiss till kommunens samtliga rektorsområden, kommunala förvaltningar, köpmannaföreningen, ABB, LO-sektionen och företagen för kommentarer och förslag till förändringar.
- Samtliga Studie- och yrkesvägledare inom Ludvika kommuns grundskolor genomför internutbildning på internationellt lokalt företag. Syftet är att skapa nya mötesplatser och därmed öka kontaktytorna mellan skolan och det lokala samt regionala näringslivet.
- Information från arbetsförmedlingen till elever i åk 9.

Ludvika kommun som har flera samarbetsparter inom vägledningen konstaterar: *Det är egentligen inte så att något har ändrats utan mer att vi inte har hållit tidsplan och genomfört de planerade aktiviteter som vi önskat och det beror till största del på tidsbrist och olika ambitionsnivåer hos oss i gruppen.*

Luleå gymnasiesärskola hade liksom de flesta lärande exempel flera strategier för att nå effekter:

- *Att få kännedom och ökad kunskap om gymnasiesärskolans verksamhet för grundsärskolans och träningskolans personal.*
- *För gymnasiesärskolans personal bör en utveckling ske vad gäller samverkan och ökad kunskap om bl.a. kommunens dagliga verksamhet samt i förekommande fall externa företag.*
- *Ett stort utvecklingsområde är samverkan med socialförvaltningen, arbetsförmedlingen och försäkringskassan.*
- *Målet är att all APU/Praktik skall finnas beskriven i elevens individuella utvecklingsplan.*
- *Vi skall kvalitetssäkra vår vägledningsprocess i samband med kvalitetsredovisningen.*

De tar elevfokus:

Allt förändringsarbete tar tid. Kraven är stora på eleven att ex. klara av att ha matlåda med sig till jobbet, ta rast, komma i tid, jobba självständigt, vänta på sin tur osv. Eleven möter en annan "verklighet" som inte är lika tillrättalagd som den är i skolmiljön, när de kommer ut i arbetslivet. Detta måste vi förbereda ungdomarna på.

Även om kommun och skola skrivit på en överenskommelse som bland annat innehöll en punkt om vikten att anslå tid, så är det inte enkelt att avsätta tid i det löpande vardagsarbetet. Det är då många personer som är delaktiga. En viktig fråga, som även forskaren Ulf Blossing pekat på, är hur man ska få tiden att räcka till. En prioritering av vilka förbättringsarbeten man ska ta på sig på en skola är nödvändig. En annan faktor är systematiken i arbetet. Vad är det man behöver planera och "ordna" så att tiden ska räcka till bättre?²

Prioriteringar och ständiga förbättringar

Ständiga förbättringar var en uttalad förväntan på de lärande exemplen. Halvvägs in i arbetet, i samband med att en delrapport skrevs, fördes resonemang med flera av de lärande exemplen om behov av prioriteringar och avgränsningar i utvecklingsarbetet. En handlingsplan kan alltid revideras!

Ludvika kommun beskriver dilemmat med att vilja göra så mycket samtidigt:

² Blossing 2008:59

... dock har vi under projekttiden insett att vi måste prioritera bland de fyra utvecklingsområdena.

I Växjö kommuns slutrapport resonerar man om relationen mellan omorganisation och förändringsarbete:

Vi upplevde att omorganisationen var genomförd men undrade om de intentioner som tänkts verkligen var levande och att projektet behöver kommunövergripande målformuleringar för innehållet i kvalitetsförbättringarna och att de skall formuleras tillsammans med samverkansgrupperna. Projektet har ändrats så tillvida att vi har skapat en kommunal samverkansgrupp som forum både för att sprida goda idéer mellan skolorna men även för att samordna fortbildning och studiebesök men framförallt för att hålla verksamheten levande och stimulera och stötta deltagarna att jobba vidare på sina enheter.

I Botkyrka gymnasiesärskola och särsvux genomfördes uppföljningar av elever. Resultaten ledde till att arbetets inriktning prioriterades om. Följande frågor ställdes till elever som slutat gymnasiesärskolan:

- *Motsvarar utbildningen inom gymnasiesärskolan arbetsmarknadens behov?*
- *Är skolans arbetslivsorientering och undervisning i övrigt ändamålsenlig ur perspektivet "förberedelse inför arbetsmarknaden och vuxenlivet i övrigt"?*

Parallellt hade Särsvux i samarbete med Daglig Verksamhet intervjuat ett antal personer inom Daglig verksamhet för att se om deras utbildning stämde överens med det arbete de har. Det visade sig att endast ett fåtal hade detta. Nästa steg blev att skapa kurser för att kunna ge målgruppen adekvat utbildning.

Botkyrka reviderade därefter arbetet till tre mål:

- *Uppsökande av de vi inte når.*
- *Skapande av spår inom särsvux som leder till ökade arbetslivs- och yrkeskunskaper.*
- *Kontakt med arbetsplatser för att utbilda om målgruppen och marknadsföra verksamheten.*

Linköping beskriver utvecklingsprocessen på tre deltagande skolor:

En av grunderna i vårt arbete har varit att utveckla funktionerna i vägledningsprocessen utifrån de mål som nämnderna tagit när det gäller studie- och yrkesvägledningen i kommunen. Att uppnå en ökad delaktighet i arbetet utifrån läroplanernas beskrivning om allas ansvar har också varit en målsättning. Denna grundläggande målsättning har vi inte ändrat under projektet, men däremot kanske fått nya tankar och idéer om vad som kan vara en framgångsrik strategi för att nå detta. Där har ju kontakten med de andra kommunerna i lärande exempel varit mycket värdefull när det gäller att få ny inspiration.

Nya Elementar i Stockholm har byggt in kvalitetsutveckling i sin organisation och berättar att det varit framgångsrikt:

Att vi har startat Inspirations- och Utvecklingscentrum (IUC) på skolan skapar nya möjligheter för att nå framgång i utvecklingsarbetet, inte minst genom att resurser tilldelas för att arbeta målinriktat kring att stärka den interna kvalitén, samt att arbeta gentemot externa kontakter för att sprida våra dokumenterat goda framgångsfaktorer.

De lärande exemplen har här pekat på vikten av att korrigera, revidera, ändra, fokusera eller byta strategi i ett förbättringsarbete. En del som är lätt att försumma är dokumentationen av förändringen och motiven till denna. Bilden av skolans förbättringshistoria kan då lättare manas fram.³

Kompetensutveckling

Under 2007 och 2008 har de lärande exemplen erbjudits möjlighet att delta i ett antal kompetensutvecklingsåtgärder. Riktade kurser till vägledare med kollegor har anordnats på uppdrag av Myndigheten för skolutveckling vid tre universitet. Gemensamma mötesplatser med kunskapsåfyllnad och erfarenhetsutbyte för lärande exempel. Ett forskarseminarium om vägledning har hållits. Stödmaterial har utarbetats och distribuerats. Två seminariedagar med forskare Ulf Blossing har genomförts. Att kompetensutvecklingen har varit en viktig beståndsdel i utvecklingsarbetet har de flesta kommuner och skolor vittnat om.

Transtenskolan i Hallsberg:
Kurserna som betytt oerhört mycket!

Växjö pekar på kompetensutveckling som en framgångsfaktor:
Vi upplever att stimuleringen från fortbildning och lyssnandet på andra lärande exempel har bidragit till en entusiasm bland studie- och yrkesvägledare som spridit sig vidare till vår kommunala samverkansgrupp vid våra möten. Mötena har präglats av stor idérikedom och diskussioner om framtid och möjligheter men också om de problem som finns att överbrygga.

Linköpings kommun:
Lärande exempel är ett bra stöd – nationella nivå bstår med resurser i form av projekt pengar samt parallell utbildningsåtgärder.

Umeå gymnasiesärskola och sårvux:
Ett arbetslag från sårvux och ett från gymnasiesårskolan har deltagit i Kreativ vägledning, fortbildning vid Umeå Universitet. Studievågladare och arbetslaget får här en gemensam kunskapsbas så att de olika professionerna kan arbeta närmare varandra mot samma mål.

³ Blossing 2008:45 ff

Sigtuna kommun:

Utifrån de kompetensutvecklingskurser som kommunen deltagit i inom ramen för lärande exempel har startats ett nätverk med representanter från de fyra kommunala år 7–9-skolorna bestående av skolledare, lärare och studie- och yrkesvägledare ... De lärare som deltagit i kompetensutvecklingen har varit mycket positiva.

Petrus Magni skola i Vadstena ville åstadkomma:

- *Att integrera skolan och omvärlden i den ordinarie undervisningen.*
- *Att få lärarna mera delaktiga.*
- *Att på ett naturligt sätt få in vårt lokala näringsliv i undervisningen.*
- *Att genomföra Praon på ett annat sätt.*
- *Att ge personalen kompetenshöjning genom fortbildning.*

De berättar att vid igångsättandet av projektet så byttes hela skolledningen ut vilket medförde att mycket tid och energi gick åt att ta emot en ny skolledning. I en omorganisation berörs personal på olika sätt och vi tappade lite fart. Dock fanns det hela tiden en ”kärngrupp” som jobbade vidare:

Framförallt har fortbildningen betytt mycket för alla. Förutom att man har fått påfyllning i form av ny kunskap, har man också fått prata med lärare/Syv från andra skolor vilket har gjort att man fått perspektiv på sin egen verksamhet.

S:t Ilians skola i Västerås beskriver bakgrunden till sitt utvecklingsarbete:

Anledningen till att vi kom med var att vi kommit långt i vårt arbete med näringslivet, vi kallar det samarbetet för 15-klubben. Vår önskan var att utveckla det arbetet för att få ett långvarigt samarbete med näringslivet. Vi ville också utöka antalet företag att samarbeta med samt hitta olika samarbetsformer.

Ett annat område vi ville utveckla var att arbeta för att eleverna får tidig och fortlöpande information om gymnasieskolans program.

Det som inte framkom i handlingsplanen var en uppbyggnad av ett bibliotek hos SYV, där olika böcker inom området finns samlade.

Vi arbetar också för att göra material, förslag på lektioner till år 7, 8 och 9 som vi sedan skall trycka upp. Detta ska kunna användas av all personal på skolan.

Vi vill utveckla de vägledningssamtal som eleverna får samt kvalitén i de samtal som all personal har på vår skola. Detta i syfte att utveckla varje elev till individer som har god kännedom om sig själva och sina möjligheter för framtiden. Vi utvecklar samtalen genom fortbildning av oss vuxna och användning av inspelade samtal med efterföljande reflektion.

De berättar att kompetensutvecklingskursen på temat att utveckla studie- och yrkesvägledningen var ett strategiskt tillfälle för att se igenom den egna verksamheten.

Botkyrka särvux:

Blossing fick oss att fundera på hur stora förväntningar vi kan ha på förändringar under ett år. Det gav också tankar om hur vi får med fler på en hållbar förändring.

Utvärdering

Få skolor och kommuner har genomfört någon form av utvärdering av sin utvecklingsstrategi. Flera pekar på den korta tiden och har inplanerat utvärdering under våren 2009. Andra har inte med den delen alls.

Falköpings kommun förändrade hösten 2005 verksamheten för vägledning. En helhetssyn på vägledning utifrån ett entreprenörskapsperspektiv var ett övergripande verksamhetsmål. Ett koncept för det entreprenöriella lärandet, VISA-vägledning inför studier och arbetsliv, hade tagits fram och all personal fick uppdrag att arbeta utifrån detta. Det innebär att all personal från förskola till och med vuxenutbildning har ansvar att vägleda eleverna mot framtida yrkesval. Studie- och yrkesvägledarna (SYV) samlades som en grupp på ett vägledningscenter. De fick ett gemensamt ansvar för alla utbildningsformer och deras roll renodlades utifrån utbildning och kompetens. Efter nyanställningar hade alla studie- och yrkesvägledarna en formell utbildning. En heltidsanställd koordinator anställdes också på Vägledningscenter för att utveckla samverkan med arbetslivet och för att vara en länk mellan arbetsliv och skola. Ett urval av genomförda insatser:

- *Karaktärsämnesdagarna, då åk 9 besöker gymnasiet, har utvecklats och förbättrats.*
- *Högskoledagen har utvecklats. Den är förlagd på Lärcenter och numera är det obligatoriskt för alla elever i åk 3 på gymnasiet att delta.*
- *Vägledningsinsatserna har intensifierats för vuxna och under tre dagar erbjuds olika vägledningsinformation och samtal på Lärcenter.*
- *Falköpings kommun har ökat satsningen på uppsökande verksamhet genom att SYV besöker företag för vägledningsarbete med anställda.*
- *Föreläsningar, konferenser och kompetensutbildningar har anordnats och erbjudits lärare och skolledare.*
- *Projektledaren har genomfört utvärderings- och utvecklingsdagar av VISA-arbetet med skolor och arbetslag. Vid dessa tillfällen har Skolverkets material BRUK Vägledningsprocess använts. Dessa dagar har upplevts mycket positiva och gett inspiration i VISA-arbetet.*
- *En sex dagars kompetensutveckling, "Från periferi till spindeln i nätet", har tagits fram av projektledaren och erbjudits alla studie- och yrkesvägledare inom Skaraborg.*
- *En handledarutbildning för handledare på APU-elevernas arbetsplatser har initierats och genomförs nu årligen som en kurs på Lärcenter.*

Falköpings kommun har genomfört en utvärdering med hjälp av IM-gruppen i Uppsala AB. Den visar att rektorer och lärare blivit mer positiva till och ser nyttan av VISA-arbetet. Eleverna upplever att de får träffa fler yrkesföreträdare och fler kan tänka sig att bli egna företagare. Ett resultat av uppföljningsbehovet är att gymnasieskolorna nu börjar spara underlag för att kunna jämföra antalet omval år för år.

Linköpings kommun:

Måste bli bättre på att formulera konkreta målkriterier som gör att vi kan utvärdera vägledningsarbetet. Fler skolor behöver använda BRUK.

Vistas Karriärvägledning:

... vi saknar fortfarande en fullständig utvärdering av effekterna som mäter om eleverna har fått en bredare kunskapsbas som underlättar deras val. En sådan utvärdering planerar vi att genomföra i slutet av detta läsår. Det samma gäller föräldrarnas syn på om de upplever att webbplatsens utvecklade stöd för föräldrar varit till hjälp – det vet vi först efter detta läsår.

Ludvika kommun:

Däremot ser vi i BRUK utvärderingen att skolornas kontakter i övrigt med arbetslivet sker i ringa omfattning. Dock har det skett en markant förbättring under hösten 2008.

Mål och planer för kvalitetsutveckling av studie- och yrkesvägledning

Utvecklingsområde för både grundskolor och gymnasiesärskola och särvtv. De utsedda lärande exemplen fick inleda sitt utvecklingsarbete med att fastställa en handlingsplan.

För att veta om utvecklingsarbetet är på rätt väg är formuleringen av målen av vikt. De lärande exemplen uppmanades att i handlingsplanen formulera förväntade effekter som beskrev vad som skulle hända med målgruppen för att visa på att målet var på väg att uppnås.

I Moras gymnasiesärskola konstateras:

... att vi haft en rimlig målsättning så att vi känt att målet är möjligt att nå och att det går att hitta former som gör att vi kan arbeta vidare utifrån den plan vi arbetat fram.

Pershagenskolan i Södertälje har upptäckt vikten av att:

... på kommunal och lokal nivå bör studie- och yrkesvägledning finnas med i arbetsplanerna för att säkerställa en likvärdig studie- och yrkesvägledning.

I Sandvikens kommun har utvecklingsarbetet bedrivits på två skolor med olika elevsammansättning; Hedängskolan och Murgårdsskolan. De beskriver sin målsättning:

Vår utvecklingstanke var att vi ville försöka sammanställa personalens arbete från förskolan och fram till årskurs 9. Därigenom önskade vi en samverkan mellan olika personalgrupper och en integrering av studie- och yrkesorientering i skolundervisningen.

I slutrapporten reflekterar de över sina satta mål:

Vi har förstått att våra mål i handlingsplanen kan vara svåra att mäta.

I Ludvika kommun resonerar man om hur resultat kan mätas och att det har sina svårigheter:

Angående helhetssyn/övergångar så konstaterar vi att där var vi mest otydliga i målbeskrivningen. Begreppet helhetssyn är så centralt i vårt skolområde och så självklart i vårt arbete så det tolkar vi nu efteråt också som mest svårdefinierbart vad vi vill med och därmed förstår vi också nu när vi tänker efter att det blir paradoxalt nog också svårast att konkretisera mål omkring. Vi förväntade oss att vi skulle bli bättre på att ta vara på elevernas önskemål och att anpassa oss efter elevens behov. Det är under den här punkten det är svårast att tolka om vi uppnått någon effekt eller inte.

I Härjedalens kommun har man jobbat fram handlingsplaner:

Två handlingsplaner finns utarbetade "Handlingsplan samverkan skola – arbetsliv 2008" och "Handlingsplan för projektet utveckling av kvalitet i studie- och yrkesvägledning." Arbetsbeskrivning finns samt en verksamhetsplan för 2008–2009. I denna verksamhetsplan redogör syvarna vad de kommer att göra inom grundskoleområdena Sveg, Hede, Ytterhogdal och Funäsdalen.

Göteborgs vägledningscentrum har arbetat kommunövergripande med tre inriktningar: 1) att utveckla vägledningssamtalet via metoden samtalsanalys. 2) att utifrån Vägledningscentrums arbetsplaner utveckla och underlätta det arbete som sker ute på grund- och gymnasieskolorna. Fokus har här legat på ett av Vägledningscentrums arbetslag, den s.k. Lilla Gruppen, som arbetar med små skolor med liten vägledningsresurs och 3) att undersöka möjligheten att i en framtid kunna starta ett karriärcentrum för Göteborgare från 13 år och uppåt. Deras arbetsplan beskriver:

Vi har arbetsplan för syv-arbetet med tre huvudområden: vägledning, information och samarbete med och vara resurs för skolans ledning och personal avseende studieplaner, IUP, skola – arbetsliv, omvärldsorientering, anpassad studiegång, utvecklingssamtal mm.

Göteborgs särvux hade enligt handlingsplanen följande målsättningar:

- *Kartläggning av målgruppen samt identifiering av vilka deltagare som ska ingå som goda exempel för det vidare projektet.*
- *Inrättande av en referensgrupp bestående av representanter från Arbetsförmedling, försäkringskassa, arbetsplatser/dagliga verksamheter, Vuxenskolan samt Göteborgs vuxenutbildningsförvaltning.*
- *Kartläggning av vilka eventuellt ytterligare verksamheter/personer som ska intervjuas och lämna synpunkter på arbetet med utvecklingen av innehållet av de Individuella utvecklingsplanerna.*
- *Strukturera det kommande arbetet och lägga upp en detaljerad handlingsplan.*

De hade ambitionen att upprätta gemensamma individuella planer med sina samverkanspartner, men det visade sig svårt. De löste dock frågan:

Arbetet med att gå igenom de olika verksamheternas handlingsplaner tog mer tid än vad som var beräknat från början. Vi inbjöd också personer som arbetar med underlättandet av arbetsmarknadsinträdet för personer med funktionsnedsättningar på kommunala arbetsplatser för att lyssna på och diskutera de erfarenheter som dessa hade inom området. Det var lärorika möten som gav oss nyttiga erfarenheter som vi kunde ta med oss i det kommande arbetet.

Arbetet med att ta fram en mer samordnad form av individuell handlingsplan ändrades utifrån resultatet av den diskussion som fördes i referensgruppen. Vi kom relativt snabbt fram till att en gemensamt utarbetad plan inte var möjlig då kraven och innehållet inom de olika verksamheterna varierade mycket. Det framkom också tydligt att mycket av informationen som tas fram på ett ställe inte var relevant på ett annat och att det dessutom uppstår stora problem med sekretessen mellan olika myndigheter. Vi valde därför att ta fram en handlings-

plan som istället såg till att processen från vägledning/antagning på Vuxenutbildningsförvaltningen – Yrkesutbildning/Vuxenskolan – Utslussning på arbetsmarknaden synligörs bättre.

I Piteå kommuns slutrapport konstateras att det inte räcker med mål och planer, de måste följas upp också:

På kommunal nivå bör det prioriterade området utbildning, arbete, näringsliv bättre följas upp i skolornas kvalitetsredovisning. Det behövs tydligare utvärderingsbara kommunala mål.

Botkyrkas barn- och ungdomsförvaltning har arbetat kommunövergripande. De bildade en grupp av fem studie- och yrkesvägledare, en biträdande rektor och en lärare/utvecklingspedagog. Tillsammans arbetade de med riktlinjer för skolorna kring kvalitetssäkring av studie- och yrkesorienteringen. Riktlinjerna skulle vara till stöd för skolorna att utifrån kartläggning av vad man gör idag kunna skapa en kvalitetssäkrande pedagogisk plan. Kommunen har genomfört ett antal utbildningsdagar, utbildning i entreprenöriellt lärande, pedagogisk handledning och nätverksträffar, allt för att stärka utvecklingsarbetet:

Riktlinjer och handlingsplan finns nu som stärker arbetet med att kvalitetssäkra studie- och yrkesvägledningen och entreprenörskapet i våra skolor, och kopplar det tydligare till våra läroplaner.

Ekerö kommuns vägledningseenhet arbetar för SYO-planer på skolorna:

I skolans SYO-arbete vill Vägledningseenheten aktivera och engagera lärare och övrig personal i en målmedveten inriktning. Skolans mål med SYO-verksamheten ska formuleras och konkretiseras i lokal arbetsplan (SYO-plan). Första steget i att engagera lärare var att vägledarna skall genomföra en inventering av vad som redan idag görs på skolorna som har med studie- och yrkesorientering att göra samt vad man skulle vilja göra mer av. I dagsläget har en enkät genomförts vid två av grundskolorna; Tappströmsskolan och Tråkvista skola. Nästa steg är uppföljning av enkäten och det sker på dessa två grundskolor på olika sätt: På Tappströmsskolan planeras det just nu intensivt med en lokal SYO-plan (som innehåller bl a mer näringslivssamarbete).

I Linköpings kommun har mål för studie- och yrkesvägledningen fastställts av de båda berörda nämnderna år 2007. Utvecklingsarbetet har sedan bedrivits på olika nivåer:

Sammanfattande kan man säga att vi arbetat på 3 nivåer.

- En övergripande lokal nivå med mål och organisation.*
- En regional nivå där vi i samarbete med Regionförbundet arbetat med en gemensam Praoplattform med gemensamma informationsinsatser såsom gymnasiemässa, gymnasiekatalog och en gemensam hemsida.*
- Lokalt med tre pilotskolor som prövat olika arbetssätt för att nå det gemensamma målet.*

Helhetssyn på studie- och yrkesvägledning inom kommunen och skolan

Utvecklingsområde för grundskolor, gymnasiesärskolor och särvtux. Bland de lärande exemplen så motsvaras helhetssyn oftast av ett gemensamt grepp i hela kommunen över vad studie- och yrkesvägledning ska vara och hur det ska organiseras.

Många kommuner har liksom Sigtuna översyn av studie- och yrkesvägledningen på gång. Översynen kan ha inletts före tiden som lärande exempel eller påbörjats som ett resultat av utvecklingsarbetet. Från Sigtunas slutrapport: *Politikerna har gett Barn- och ungdomsförvaltningen ett uppdrag att göra en översyn av studie- och yrkesvägledningen i kommunen. Denna har genomförts i slutet av projekttiden för att kunna dra nytta av det arbete som studie- och yrkesvägledare, lärare och rektorer gjort inom lärande exempel. På detta sätt har man lyft frågan om kommunens studie- och yrkesvägledning både på skolnivå och politisk nivå.*

Sollentuna kommun har arbetat med utredning, analys, delaktighet och förslag till vägledningssystem "Via Emilia".

Transtenskolan i Hallsberg beskriver kopplingen mellan helhetssyn och kommande omorganisation:

Ökad medvetenhet om kvalitetsutvecklingsbehov på förvaltningsnivå har uppnåtts ... En "medveten mejlbombning med noga utvalt innehåll" har såväl förvaltningschef som ordförande för barn- och utbildningsnämnden "utsatts för." Vi tycker oss ana att det har effekt. I september fick förutom syv, rektor för Transtenskolan och rektor för Folkasboskolan i uppdrag att lämna förslag på syv:s uppdrag och organisation i Hallsbergs kommun, mycket glädjande och positivt.

Ängskolan i Marks kommun har arbetat med följande målsättningar:

- *Vår ambition har varit att skapa en förståelse bland skolans lärarpersonal för deras betydelse av vägledningsinsatser för elevernas framtida studie- och yrkesval. Genom former för studieplanering och motiverande samtal förbättra elevernas förutsättningar för vidare studier.*
- *Efter lokala förändringar av en modell som i första hand riktar sig mot äldre elever har karriärcoachning tillämpats för elever i årskurs 8.*
- *Vår ambition är att utveckla verksamheten så att den är anpassad till omvärldens syn och förväntningar på en modern skola i ett föränderligt samhälle. Vi kan endast utveckla detta i nära samverkan med representanter från det omgivande samhället.*
- *Vår ambition har varit att utveckla ett samarbete mellan matematik/naturorientering och fadderföretag så att eleverna får en fördjupad och användbar kunskap i sina framtida studier och i sitt framtida yrke.*

De beskriver effekter i hela kommunen:

Ängskolans utvecklingsprojekt har medfört att en översyn av former för vägledning och arbetslivsorientering aktualiserats för kommunen som helhet. Samarbetsformer med studie- och yrkesvägledare inom gymnasieskolan har utvecklats. En gemensam utvecklingsplan för grundskola och gymnasieskola i Marks kommun är på väg att antas.

Falköping har i den genomförda utvärderingen visat:

... på vikten av att rikta sig till all personal i kommunen och inte till piloter som sedan ska gå tillbaka till skolan och sprida kunskapen.

Barn och utbildningsförvaltningen i Tjörns kommun tillsammans med styrgruppen för utvecklingsarbete ville väcka insikten om vikten av den fortlöpande SYV-verksamheten hos den pedagogiska personalen i kommunen. De ville, för eleven, säkra bättre underbyggda val. De ville också uppnå en möjlighet till utvärdering och utveckling av SYV-verksamheten i kommunen. De arbetade med sin handlingsplan *SYV-tråden* och skriver om resultaten:

Vi ser att det varit särskilt lyckat genom att vi, på bred front, synliggjort verksamheten i det initiala skedet av projektet för alla instanser inom kommunen.

Pershagenskolan i Södertälje beskriver:

... ett oväntat resultat var att det arbete och de diskussioner vi förde under vår gemensamma föreläsningsdag, samt under vår konferensresa, bidrog till en känsla av att vi på ett konkret sätt synliggjorde den röda tråd som bör genomgå en F-9-skola.

Piteå kommun vill utveckla tråden i ett 1–19-års perspektiv.

Ett av Växjö kommuns mål med utvecklingsarbetet är att skapa en gemensam arbetsplan – *Den röda syvtråden*.

Många beskriver i sina slutrapporter att vägledningen behöver börja tidigare, det gäller både deltagande grundskolor och gymnasieskolor. Falköping har i sin fleråriga satsning på vägledning och entreprenörskap även inkluderat förskolan. De skriver:

Det har varit glädjande att se hur förskolan med enkla medel och på ett naturligt sätt integrerat det entreprenöriella arbetet. Detta inte minst då just förskolans personal från början hade svårt att förstå hur de skulle kunna vägleda små barn mot framtida yrkesval.

I flera slutrapporter finns resonemang om spännvidden mellan gemensamma mål och den enskilda skolans möjlighet att utforma sitt eget arbetssätt. I Skellefteå kommun arbetade man kommunövergripande med den politiskt antagna handlingsplanen för FLFF (Företagsamt lärande För Framtiden) genom en arbetsgrupp med syvare, skolledare, pedagoger, företagare och förvaltnings-

chefer. Målet var att alla skolor i kommunen skulle ha en egen plan enligt FLFF. Resultatet blev att alla skolor arbetar med FLFF på något sätt och att hälften av dem har med FLFF i sin kvalitetsredovisning. Skellefteå kommun konstaterar att de olika skolorna naturligtvis arbetar på olika sätt men:
... variationen av arbetssätt och arbetsformer var större än vi trodde.

Nacka kommun arbetade kommunövergripande med att genomföra ett politiskt fattat beslut om "Karriärutveckling för alla." De skulle förstärka och utveckla stödet till elever i Nackas skolor genom karriärutbildning, karriärinformation och karriärvägledning. Nacka kommuns slutrapport menar att:
... kommunens utgångspunkt har varit att varje skola själv ska avgöra hur arbetet ska organiseras och se till att de kompetenser som finns i skolan samverkar för att ge eleverna ett bra stöd. I projektgruppens arbete har det också framkommit att föräldrar ofta vill medverka i arbetet.

De flesta lärande exemplen inom gymnasiesärskola och särvox hade en helt annan problematik att brottas med när det gäller helhetssyn. För att överhuvud taget kunna vägleda om och för arbetslivs- och yrkesinriktad utbildning krävs att det finns en sådan att tillgå för målgruppen. Norrköping och Göteborg är föregångare. Göteborgs särvox beskriver:

Vuxenskolan har sedan 2003 bedrivit allmänna och yrkesinriktade utbildningar inom Särvox.

Botkyrkas särvox hade som mål för sitt arbete:

- *Uppsökande verksamhet i syfte att nå de som skulle vara i behov av en utbildning mot arbetslivet*
- *Inrättande av yrkesspår*
- *Kontakt med arbetsplatser för att utbilda dem om målgruppen och marknadsföra vår verksamhet.*

Norrköpings komvux (särvox) hade följande målsättningar:

- **Samarbete.** *I Norrköping finns en bra samverkan mellan gymnasiesärskolan, Särvox/Komvux, Aktema (ett team inom Daglig verksamhet i Norrköpings kommun), Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Vårt mål är att vidareutveckla samarbetet.*
- **Samordning av insatser.** *Målet är att på lång sikt försöka samordna de olika insatserna för den enskilde individen. Vi har samverkan mellan gymnasiesärskolan, AF, FK och Aktema kring kartläggning av personens förutsättningar efter gymnasiesärskolan. I dagsläget kan vi dock inte ge en optimal bild av de kunskaper eleverna besitter inom den praktiska delen. Tillsammans med AF och FK ska Aktema utveckla en plattform för att klargöra elevernas arbetsförmåga. En funktionsbedömning för de som slutar gymnasiesärskolan ska innehålla både praktiska inslag och vägledningssamtal.*

- **Utveckling av kortkurser och arbetslivsinriktade kurser.** Målet är att nå fler personer med lindrig utvecklingsstörning, neuropsykiatriska eller psykiska funktionshinder till studier på Särvux. I samverkan mellan Aktema och Särvux/Komvux ska utbudet av kortkurserna förbättras och utökas. Arbetslivsinriktade kurser som leder till att personerna är bättre förberedda för ett arbete/sysselsättning ska utvecklas.

Samsyn mellan samverkansparter är en beståndsdel. Det beskrivs framför allt nedan under samverkansavsnitten. Umeå gymnasiesärskola och särvux beskriver kortfattat att:

Kontakten har ökat mellan aktörerna och en mer enhetlig helhetssyn har vuxit fram.

Oberoende vägledning och medborgarperspektiv

Några lärande exempel inom grundskolan lyfter frågan om vägledningens oberoende, en fråga som oftare har varit i fokus när det gäller vägledning för vuxna, men som kan vara lika aktuell när det gäller de yngre.

Linköpings kommun har flera funderingar om oberoende vägledning:
*Viktigt att bibehålla medborgarperspektivet, dvs. att alla elever oberoende om man går i en kommunal skola eller en fristående skola har tillgång till syv.
 ... bibehålla grunden med en oberoende vägledning även när antalet elever sjunker och konkurrensen om eleverna ökar.*

Marks kommun:

Studie- och yrkesvägledarnas vägledningsroll utifrån ett etiskt dilemma är ett annat område som behöver regleras. Friskolorna växer och konkurrerar idag med den kommunala gymnasieskolan. Det skapar en ansträngd ekonomisk situation för kommunerna, vilket medför att studie- och yrkesvägledare pressas att styra eleverna mot den kommunala gymnasieskolan.

Nacka kommun har beslutat att ge elever möjlighet att välja:

Alla elever folkbokförda i Nacka, samt övriga elever i Nackas kommunala skolor, som går i årskurs 7–9 i grundskolan, årskurs 1–3 i gymnasieskolan samt inom vuxenutbildningen har rätt till karriärvägledning. Ungdomar inom ramen för det kommunala uppföljningsansvaret har också rätt till vägledning upp till 20 år. Dessa elever kan fr.o.m. oktober välja en auktoriserad karriärvägledare. Nacka har auktoriserat 15 karriärvägledare i enlighet med de krav som Kommunfullmäktige har fastställt för karriärvägledningen. Behöriga vägledare i de kommunala skolorna har automatiskt fått auktorisation. Alla auktoriserade karriärvägledare är valbara för Nackaeleverna.

Vistas karriärvägledning har bland annat utvecklat en form av fristående vägledning som ger tillgång till vägledare för små skolenheter:

Det har inneburit utveckling av en webbplats och en form av distansvägledning med syfte att skapa en kontinuitet vad gäller tillgång till vägledare på en mindre skolenhet med få elever och där möjligheten till fast vägledare är liten.

Vi har speciellt arbetat med att hitta nya former för distansvägledning utöver enbart mail och har inlett ett försök med att genomföra vägledningssamtal via bildtelefon över Skype med en av de skolor som idag ingår i vårt arbete (Vittra Linköping).

För att ytterligare göra webbplatsen levande så har vi spelat in föreläsningar som studievägledaren haft och lagt ut på webbplatsen så att både elever och föräldrar kan ta del av när de så önskar ... I kursen uttryckte deltagarna (i huvudsak vägledare) att man bör börja informera om utbyten och andra mobilitets-höjande initiativ redan på grundskolan för att få igång en ökad mobilitet på både gymnasiet och i den högre utbildningen.

Simrishamns kommun har som målsättning att:

Skapa en struktur som ger eleverna en likvärdig förberedelse inför framtidsval oavsett vilken skola de går på.

På Ängskolan i Marks kommun finns en oro för alla barns tillgång till arbetslivserfarenhet:

De elever som är omotiverade och saknar förmåga att sticka ut i mängden blir de stora förlorarna. Rättigheten att få någon form av praktisk reell arbetslivs-erfarenhet under sin skoltid behöver regleras.

Likvärdighet kan också handla om rätten till ett arbete.

Botkyrka problematiserar målgruppens möjligheter:

Samhället måste tänka om för att kunna få ut personer med intellektuell funktionsnedsättning i arbete. Detta kräver ett lärande inte bara i skolan utan i samhället som helhet. Alla människor behöver lära sig att se styrkor, förmågor och inte bara hinder.

Stockholms särvux som hade följande förväntade effekter i sitt utvecklings-
arbete:

- *Utgångspunkten var att vägledarens medverkan i kursen inom yrkesinriktad särvux skulle ha karaktären av "nyckelperson" med en mångsidig och flexibel yrkesroll. Medverkan skulle omfatta insatser före under och efter kursen i ett upplägg "från ax till limpa" i nära samverkan med lärare, praktikplatser och den studerande och dess nätverk. Arbetsättet skulle öka förutsättningarna för de studerande att nå sina målsättningar och medföra vinster för alla parter och dessutom ge synergieffekter.*
- *Nätverket är tänkt för att deltagarna och därigenom de olika myndigheterna/enheterna skall få information om respektive verksamhetsområden och få till stånd ett samverkansarbete som främjar målgruppen i arbetsfrågan. Att aktivt arbeta med samverkan och omvärldskontakter är kanske särskilt angeläget i storstadsregioner där förutsättningarna är speciella på grund av dess*

storlek ... Det är viktigt att lära sig att utnyttja varandras kompetens och söka undvika situationer där den enskilde riskerar hamna "mellan stolarna". Olika aktörers insatser kan bli effektivare genom samverkan.

Stockholms sär vux funderar på liknande sätt som Botkyrka:

Även när arbetsmarknaden i stort är gynnsam vet vi att f d särskoleelevers möjligheter att "på egen hand" kunna behålla en förankring på arbetsmarknaden är beroende av individuellt utformat stöd långt efter det att de har lämnat den jämförelsevis trygga skolmiljön, även långt efter att de har fått sin första anställning. Svårigheten för många är mera att behålla ett arbete än att få ett arbete.

Göteborgs Vägledningscentrum beskriver ett medborgarperspektiv:

Bilden av vad som finns i Göteborg, med avseende på stöd i karriärplanering och val av studier och yrkesliv har blivit tydlig. I den bilden framgår den mängd aktörer som arbetar delvis parallellt, delvis med olika uppdrag. För medborgaren finns ingen tydlig ingång, utan istället en mängd olika organisationer som förutsätter en viss förkunskap och en viss förplanering. En grupp personer från olika myndigheter i och kring Göteborg träffas från hösten 2008 för att titta på hur vägledningen kan erbjudas medborgarna och organiseras med sikte på framtiden.

Malmö sär vux ställer frågan: En begåvningshandikappad på min arbetsplats?

Personer med generella inlärningssvårigheter är en grupp människor som har extra stora svårigheter att komma in på våra arbetsplatser. De flesta står utanför ett reguljärt svenskt arbetsliv. Många finns inom Daglig Verksamhet – en form för aktivitet och sysselsättning som dock inte renderar någon lön.

Att ha ett arbete med en skälig lön tillhör dock de fundamentala mänskliga rättigheterna. Därför bör även personerna med begåvningshandikapp omfattas av denna möjlighet. Därför bör denna personkrets även omfattas av och inkluderas i de visioner, målsättningar och handlingsplaner som upprättas. Därför bör det finnas plats för denna personkrets inom olika företag och på olika arbetsplatser i Sverige.

Samverkan mellan kommun, omgivande när-samhälle, arbetsliv, näringsliv, arbetsförmedling

Detta är ett utvecklingsområde för grundskolor. Ett snarlikt utvecklingsområde har gymnasiesärskolorna och sårvox, se nästa avsnitt ”Samverkan mellan skola, försäkringskassa, arbetsförmedling samt arbetsmarknadens parter.”

Kumla kommun som arbetat kommunövergripande bildade två arbetsgrupper, en för skolår 6–9 och en för skolår Fsk–5. Under varsitt tvådagarsinternat och några halvdagar arbetade de fram en arbetsplan för vägledningsarbetet, ”Att möta framtiden”. Överenskommelsen med Myndigheten för skolutveckling tillsammans med Lpo -94, Lpfö -98 och Kumla kommuns skolplan låg till grund för arbetet. Grupperna bestod av lärare, rektorer och studie- och yrkesvägledare. Planen behandlades i facklig samverkan och i Barn- och utbildningsnämnden. Rektorerna ansvarar för att planen implementeras i respektive skola, genom t.ex. utbildning, studiebesök, planering och kostnader för vikarier. De beskriver sina politiska förutsättningar:

I Barn- och Utbildningsplanen har ett Handlingsprogram antagits för samverkan mellan skola och arbetsliv.

Växjö kommun berättar om en ny samarbetspart:

Samarbetet med GoTech, de tretton största industriföretagen i Växjöregionen, är ett oväntat resultat. Det har resulterat i att alla elever i åk 8 och åk 9 i kommunen fått besök av GoTech och att vi inlett samarbete som ska ge tekniklärare samarbetsmöjligheter mellan grundskola och gymnasieskola, samt studiebesök både för personal och elever och utökade praktikplatser i industrin.

Falköpings kommun har gott stöd i sin skolplan för sitt VISA-arbete:

Skolplan för Falköpings kommun 2007–2011 område Skolan och omvärlden: Barn och elever ska kunna inhämta tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att granska valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden. Det förutsätter en god samverkan mellan utbildningar och med arbetsliv och samhälle.

- *Barn och elever ska känna nyfikenhet och ges möjlighet att utveckla entreprenöriellt lärande under hela skoltiden.*
- *Alla vuxna i våra verksamheter har ett gemensamt ansvar för att vägleda barn och elever inför fortsatta studier och arbetsliv.*
- *Alla verksamheter skall ha en VISA-plan som följs upp årligen.*
- *Målsättningen för lärande exempel-projektet var att få ännu högre måluppfyllelse av ovanstående verksamhetsmål.*

Av Falköpings redovisade resultat framgår bland annat:

De elever som förra året gjorde sitt gymnasieval liksom de som nu ska göra sitt val har erbjudits en betydligt större kunskap om olika yrken än tidigare årskullar. Och allt eftersom kommer det elevkullar som varit med längre i VISA-arbetet med ännu mer erfarenhet.

Eleverna på Barn och fritidsprogrammet uppger att det nya arbetssättet har ökat deras motivation för skolarbetet och att de blivit mer ansvarstagande. Trivseln har ökat och eleverna uppger att det beror på arbetssättet och relationen mellan elever och lärare.

Även bland yngre elever har man kunnat konstatera samma sak. Efter en tema-vecka om yrken i åk 6 kunde lärarna se ökad motivation och intresse för skolarbetet hos många elever.

Tid för samverkan

För att möta blivande samverkanspartners och för att bibehålla samverkan krävs tid. Särskilt inom grundskolan betonas svårigheten att få lärare att prioritera den tid som krävs.

Transtensskolan i Hallsberg betonar att möten måste ske mellan berörda personer:

Tiden som behövs för förankring i omvärlden via personligt möte.

På S:t Ilians skola i Västerås hade utvecklingsgruppen tagit fram en ”Partnerbank” med förteckning över samarbetande företag och kontaktuppgifter. De berättar att dessvärre var det inte så enkelt att lärarna själv tittade i ”partnerbanken” och projektet började ta form. Utvecklingsgruppen tog därför ett initiativ till möte mellan lärare och företagare för att få lärarna mer intresserade. Då förändrades situationen. Vid utvärderingen framkommer följande resultat:

- *All personal har nu kontakter med näringslivet, inte bara SO-lärarna.*
- *Personalen känner sig nu trygg med kontakterna med näringslivet.*

Lyckade möten mellan företagare och lärare, resulterade i att elever fick skriva jobbansökan med feedback från företagare, att elever fick besöka sitt drömyrke för en dag och att olika yrkesgrupper kom till skolan och presenterade sig. *Slutsatsen vi i utvecklingsgruppen drar, är att det är viktigt med mötet. Det är också viktigt med tid.*

Entreprenöriellt lärande

Flera kommuner, bland andra Botkyrka, Falköping, Mark, Hallsberg Nacka, Sigtuna, Simrishamn och Västerås, har kopplat ihop satsningen på studie- och yrkesvägledning med pågående utvecklingsarbeten inom entreprenörskap.

Hallsberg:

Att samtidigt uppnå ett av målen inom projektet "Entreprenörskap och företagande i skolan", nämligen att förändra vårt arbetssätt beträffande hur våra barn och unga lär om yrken, företag och arbetsliv.

Under rubrik Entreprenörskap berättar Marks kommun om flera satsningar: Skolakademin, där eleverna utgör styrelse, för bedrivande av café- och fritidsverksamhet bestod från början av elever ur skolans profileringsklasser inom området matematik/naturvetenskap. Eleverna uttrycker att elevinflytandet har varit större än man trodde före projektet och de växer när de ges möjlighet att ta ansvar.

Former för professionellt entreprenörskap har utvecklats bland skolans elever. Genom sitt engagemang i den simulerade bolagsverksamheten har eleverna skapat förutsättningar för ett stort ansvarstagande bland samtliga elever på skolan vilket i sin tur grundat för lugnare miljö i skolans uppehållsrum. Idag är uppehållsrummet ett naturligt studiecentrum där eleverna ges förutsättningar för egenstudier.

Ängskolan i Mark beskriver också att en grundskola som är aktiv med näringslivskontakter kan hamna i en konkurrenssituation med gymnasieskolan:

Till följd av gymnasieskolans utformning med utvecklade former för samverkan med näringslivet skapas en konkurrenssituation vilket begränsar grundskolans möjligheter till att utveckla näringslivskontakter. För att få en företagskontakt att utvecklas till en fadderskapsrelation krävs en kontakt i företaget som har möjlighet att engagera sig. Det vi har lärt oss i detta relationsarbete är att det är viktigt att skapa förutsättningar för att båda parterna får ut något av samarbetet.

Sigtuna kommun:

Inom projektet Ungt Entreprenörskap utvecklas konkreta förslag till samarbeten med näringsliv och samhälle.

Simrishamns kommun berättar om att man ser entreprenörskap som nyckeln till:

... vår regions och varje människas utveckling och välmående. Stimulans av entreprenörskap handlar om att erbjuda möjlighet till träning i entreprenörskap, inspirera om entreprenörskap och genom förebilder samt aktivt stimulera kompetenser för entreprenörskap såsom kreativitet, drivkraft och personligt ledarskap.

Botkyrka berättar först i handlingsplanen och därefter i slutrapporten:

Handlingsplanen: *En kommungemensam strategi för entreprenörskap i skolan har tagits fram och är viktig för att ge stöd åt arbetet med att stimulera barn och ungdomars inställning och aktiviteter vad gäller kreativitet och ta-sig-församhet. Att entreprenörskap ska genomsyra all undervisning.*

Slutrapport: *Att all undervisning ska genomsyras av entreprenörskap var ett högt uppsatt mål som absolut inte har uppnåtts. Men ett delmål som nåtts är*

ökad medvetenhet bland de flesta pedagoger, skolledare och studie- och yrkesvägledare om att entreprenörskap är ett redskap i att arbeta i läroplanens riktning.

Däremot har många olika utvecklingsarbeten uppstått detta år kring studie- och yrkesorienteringen. I dem ser vi konkreta samarbeten mellan olika skolformer, mellan skola/arbetsliv, mellan studie- och yrkesvägledning och arbetslag, samt användandet av koncept, vilket var flera av de effekter vi hoppades på att uppnå.

Södertälje berättar:

Ett något oväntat resultat, om än önskat, var att arbetet med att skriva CV och söka egna praoplatser blev mycket uppskattat av en majoritet av eleverna. De såg en tydlig koppling mellan ökad kunskap om sig själva, yrken och arbetslivet i stort.

Vägledarens roll

Botkyrka:

De studie- och yrkesvägledare som ingått i arbetsgruppen har på många sätt utvecklats och delvis fått en annan roll. Samordnare, inspiratör, strateg och coach. Yrkesrollen och personerna har stärkt sin ställning på skolorna.

Samverkan mellan skola, försäkringskassa, arbetsförmedling samt arbetsmarknadens parter

Utvecklingsområde för gymnasiesärskola och sär vux. Mycket tid och kraft har ägnats åt detta utvecklingsområde. Flera beskriver samverkan som ett medel för att nå bättre måloppfyllelse för målgruppen. Kavelbrogymnasiet i Skövde redovisar följande resultat av sitt utvecklingsarbete. SköSam är ett nätverk med LSS, FK, AF, DV, Socialförvaltningen och gymnasiesärskolan som deltagare och med Sär vux och arbetsmarknadsenheten som adjungerande:

- *Målet med 20 % av avgångseleverna i sysselsättning eller praktik har uppnåtts. Vi är dock inte framme vid målet när det gäller att få kommunens olika förvaltningar att ta ansvar för våra elevers sysselsättning i form av arbete/praktik efter skolan. Detta är och kommer att vara en utmaning för nätverket.*
- *En utökning av elever som läser kurser på det 3-åriga gymnasiet har ökat.*
- *Arbetet med IUP ingår nu som en naturlig del i arbetet kring eleverna.*
- *Att sprida SköSam runt om i Skaraborg är en av våra stora utmaningar.*
- *Att arbetet inom SköSam har gett följande positiva resultat (24 av 38 personer är sysselsatta, varav 8 med lönebidrag).*

De formulerar på följande sätt i sin slutrapport:

Skolan har en viktig roll att förbereda eleven för vuxenlivet när det gäller arbete, fritid och boende. Detta skall ske genom att undervisa i kommunikation och samspel, göra studiebesök, ha individuella samtal, skapa möjlighet till anpassad APU samt en utökad vägledning framförallt i årskurs tre och fyra. Detta sammantaget tror vi skapar tryggare elever, som är väl förberedda att gå ut i vuxenlivet. För att detta skall lyckas bör samarbetet med övriga inblandade starta redan i årskurs ett för att intensifieras i årskurs tre och fyra.

Studie- och yrkesvägledarna skall tillsammans med övriga i nätverket ständigt ha tillgång till kompetensutveckling både inom och utom detta. Detta för att vara så uppdaterad som möjligt. På detta sätt ges större förutsättningar till ett effektivare samarbete.

Stockholms stads sär vux skriver om samverkan:

Studie- och yrkesvägledaren har upparbetade kontakter med arbetsförmedlingen och samarbetar kring de studerande som ev. kan bli föremål för insatser från dem i kursens förlängning. Arbetsförmedlingens bedömning av möjligheterna för målgruppen på arbetsmarknaden har också legat till grund för vårt val av inriktning för yrkesinriktad sär vux. Samarbete med försäkringskassan aktualiseras kring de studerande vars ersättning därifrån kan komma att beröras. Samarbete med LSS-handläggare i berörda kommuner etableras för att få till stånd Daglig verksamhet i form av individuell placering för studerande som behöver den formen av stöd för fortsatt praktik efter kursen. Studie- och yrkesvägledaren och lärare samarbetar också med en coach från Daglig verksamhet kring en av de

studerande som har insatsen beviljad parallellt med kursen. Coachen svarar för introduktion och del av uppföljningen på praktiken.

Våra kontakter med arbetsförmedlingen i länet har visat att det är inom 4–5 områden på arbetsmarknaden som arbetssökande tillhörande Särvox målgrupp oftast får jobb. På toppen på listan finns arbete inom restaurang och i butik, företrädesvis inom dagligvaruhandeln. Yrkesinriktad Särvox bör, menar vi, i första hand inrikta sig mot att rusta personer inom de områden där de erfarenhetsmässigt har de största anställningsmöjligheterna.

Botkyrka pekar på möjliga positiva effekter av samverkan för målgruppen:

Även när arbetsmarknaden i stort är gynnsam vet vi att f d särskoleelevers möjligheter att "på egen hand" kunna behålla en förankring på arbetsmarknaden är beroende av individuellt utformat stöd långt efter det att de har lämnat den jämförelsevis trygga skolmiljön och även långt efter att de har fått sin första anställning. Svårigheten för många är mer att behålla ett arbete än att få ett arbete.

Vi tror att om stödet till de unga f d särskoleeleverna utformas så att individen i arbetsförmedlingens stöd kan se likheter i de arbetsmetoder som är kända från skolan och ev. även genom Daglig verksamhet enl. LSS så ökar förutsättningarna att behålla ett vunnet arbete.

I Gävle satsade man på utveckling av den obligatoriska särskolan, gymnasiesärskolan och särvox. De ville utveckla samarbetet om rutinerna kring särskolans elever. De har skapat rutiner hur arbetet skall fortgå och hur det skall dokumenteras så att det inte är personknutet. Praoverksamheten på grundsär har fått tillgång till platsbanken som är en prao-bank för grundskolans prao-verksamhet, platsbanken tillhandahålls av SSA-enheten. Med ett utökat samarbete med externa aktörer blir förutsättningarna bättre för elever som slutar gymnasiesärskolan. De beskriver stolt:

Dessutom kommer vi den 4 december att träffa kommundirektören och en representant från varje förvaltning som träffar oss i vår grupp för att tillskapa nya arbetstillfällen i Gävle kommun. Vi kommer att söka EU-projekt och förhoppningsvis starta en förstudie i januari 2009. Kommunens målsättning är att 70 nya arbetstillfällen för funktionshindrade skapas per år i Gävle kommun. Detta har kommit till stånd tack vare projektet lärande exempel som vi kom med i.

Karlstad-Hammarö gymnasiesärskola började 1999/2000 att utveckla "Bryggan" för att nå målet med fler elever i arbetslivet efter skolan. De nådde genast resultat, men fortsätter att förbättra och menar att utvecklingsarbetet har bidragit till ökat engagemang bland all personal inom gymnasiesärskolan.

Genom vår interna spridning av Bryggan har kunskapen om densamma ökat. Detta gäller politiker, kommuner och arbetsmarknadens parter samt all personal. De beskriver att samverkan har försvårats av omorganisationer:

Målet/målen i handlingsplanen har uppnåtts med undantag av punkten "utvidga arbetsgrupp/samordningsgrupp runt elevens totala studiesituation". Detta ar-

bete kommer att initieras under vt-09. Detta har sin förklaring i omorganisation för såväl AF som FK.

Mora gymnasiesärskola:

Det utvecklingsområde vi fokuserat på är att konkretisera och utveckla rutinerna för samverkan mellan socialförvaltning, arbetsförmedling, försäkringskassa, habilitering och skola för elevens övergång från skola till arbetsliv/sysselsättning ... Avgörande för framgången med arbetet har varit samverkan mellan de olika deltagarna i projektet! Det har också varit en fördel att vi haft en rimlig målsättning så att vi känt att målet är möjligt att nå och att det går att hitta former som gör att vi kan arbeta vidare utifrån den plan vi arbetat fram.

Norrköpings komvux visar på att samverkan alltid kan vidareutvecklas:

I Norrköping finns en bra samverkan mellan gymnasiesärskolan, Särvux/Komvux, Aktema, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Vårt mål är att vidareutveckla samarbetet.

Den andra delen i Norrköpings utvecklingsarbete har också prövats tidigare: Under 2005–2006 bedrevs två projekt med den övergripande målsättningen att personer med lindrig utvecklingsstörning genom utbildning skulle kunna få en bra grund för ett anpassat arbete inom äldreomsorgen. Av dem som slutade sin utbildning 2006 är nu fyra personer anställda som serviceassistenter inom äldreomsorgen. Det var först ett års utvecklingsanställning som därefter övergick till tillsvidareanställning i form av trygghetsanställning. De två projekten k.u.b. och Service inom äldreomsorg övergick 2007 till ordinarie verksamhet inom Aktema och på Särvux. I mars 2007 började 5 studerande utbildningen som kommer att avslutas i slutet av april 2009.

... k.u.b. har utbildningsdagar och information på arbetsplatser för att sprida kunskap om funktionsnedsättningar samt för att utbilda handledare/naturliga stödjare. En naturlig stödjare är en anställd person som finns på arbetsplatsen. Det är någon som vill ge stöd, feedback, information och kunskap till kollegor och liknande för att stödja en person med funktionshinder att kunna arbeta på just den arbetsplatsen. I nuläget är cirka 15 enheter inom äldreomsorgen delaktiga i k.u.b. Det innebär att de tar emot en person med lindrig utvecklingsstörning på praktik eller i arbete, och får därmed ett tillskott i sin verksamhet. Två naturliga stödjare utses på varje arbetsplats, och får regelbundet kompetensutveckling för att kunna utvecklas i sin roll.

Det är ett sätt att anpassa arbetsplatsen för att praktik och senare arbete ska kunna fungera så bra som möjligt för den studerande från utbildningen service inom äldreomsorg.

I Stockholms särvux:s slutrapport beskrivs ett kompletterande nätverksbygge:

Under projektets gång gjordes en fördjupad analys av våra lokala förutsättningar för samverkan mellan skola och andra myndigheter och verksamheter.

Det resulterade i en komplettering av vårt ursprungliga projekt. För att öka förutsättningarna till måluppfyllelse i arbetsfrågan för målgruppen beslöt vi att ta ini-

tiativ till ett nätverk för samverkan mellan berörda myndigheter och verksamheter i Stockholm. I Göteborg etablerades ett sådant nätverk i början av decenniet på initiativ av arbetsförmedlingen ... De positiva effekterna där har inspirerat oss att pröva dessa tankar i ett Stockholmsperspektiv.

Försäkringskassan framhåller det positiva i att i god tid involvera dem för de personer som kan bli aktuella för arbetsförmedlingens resurser i kursens förlängning. Likaså vad gäller själva ersättningsfrågan då det inte är någon självklart att studera på en yrkesinriktad kurs med bibehållen ersättning.

Göteborgs särvux beskriver sin breda ansats där man bland annat pekar på Daglig verksamhets roll för att hitta studerande till särvux:

Vi antog också att det krävs systematiska studievägledande insatser i bred samverkan mellan olika aktörer inom Göteborgsregionen. Detta för att stärka möjligheterna för personer med intellektuella funktionshinder att nå sina personliga mål och i förlängningen etablera sig på arbetsmarknaden. (Med aktörer inom Göteborgsregionen (GR) avser vi representanter från Särvux i respektive kommun, representanter inom socialtjänst och LSS i respektive kommun, Dagliga verksamheter inom regionen, arbetsförmedlingarna runt om i kommunerna, försäkringskassan samt olika intresseföreningar knutna till målgruppen).

Göteborgs särvux beskriver vad som har varit och är särskilt lyckat:

- *Vi har under projektet skapat ett kontaktnät genom referensgruppen. Det har inneburit att vi har hittat en samverkansform för att diskutera/delge varandra erfarenheter, regelsystem m.m.*
- *Samverkan mellan dagligverksamhet/coachning har utvecklats och förstärkts, t.ex. genom att verksamheterna via samarbete och samsyn kan hjälpa till med att fördjupa deltagarnas yrkesidentitet. Samverkan som kan ske runt praktik och teoretisk kunskapsutveckling.*
- *Samverkan med arbetsförmedling och försäkringskassa har ytterligare förstärkts.*
- *Synliggörandet av andra verksamheter som också arbetar med att underlätta för deltagarna att etablera sig på arbetsplatser har varit viktigt.*

Luleå gymnasiesärskola:

Verksamheterna (socialförvaltningen/skolan) har fler samtal mellan varandra där vi ger och tar. Socialförvaltningen ser idag mer till vilket utbud av program som eleverna har inom gymnasiesärskolan för att matcha detta mot verksamheter inom socialförvaltningens regi.

Norrköpings komvux:

Det goda samarbetet mellan inblandade aktörer från kommun och stat har utvecklats och fördjupats, vilket har lett till att vi har blivit tryggare i våra roller. Dessutom har fler aktörer och fler personer involverats i samarbetet, bland annat har samarbetet med AF fördjupats. Ökad insyn och förståelse för varandras uppdrag och situation leder till att vi kan arbeta mer inriktat mot målgruppen.

Den fysiska placeringen, alltså närheten mellan AF, Aktema och FK underlättar också samarbetet och kontakterna.

En framgångsfaktor i pilotprojektet Vägen från skola till arbetsliv var flexibiliteten och öppenheten hos aktörerna då alla inblandade tilläts att rikta resurser från den befintliga verksamheten till pilotprojektet för att detta skulle kunna genomföras. Genom en levande dialog mellan aktörerna bygger vi strukturer som blir en grund för att kunna komplettera varandra utifrån kunskap, yrkesroll och uppdrag.

En annan framgångsfaktor i vår samverkan är de månatliga mötena mellan AF, FK, Aktema och gymnasiesärskolan. Då diskuteras generella frågor gällande lagstiftning och rutiner för att se möjligheter och konsekvenser för individens fortsatta utveckling och möjligheter till arbete/sysselsättning.

Ytterligare en framgångsfaktor är att Särvox/Komvux under 2008 har nått fler personer med lindrig utvecklingsstörning. En viktig faktor för den framgången är det utökade samarbetet mellan Särvox/Komvux och Aktema.

Kavelbrogymnasiet i Skövde betonar:

- *Den gemensamma lagandan, som på ett naturligt sätt uppkommit i nätverket.*
- *Att det finns en engagerad styrgrupp är en viktig framgångsfaktor då det gäller att skapa långsiktighet, delaktighet och inflytande. Utan denna grupp blir nätverkets arbete försvagat och risken finns att det sveckas. Dessutom är gruppen viktig för att följa upp kvalitetsarbetet och måluppfyllelsen för nätverket.*
- *Kompetensen inom nätverket.*

Umeå gymnasiesärskola och komvux:

Projektet har en stor delaktighet och engagemang från många personer inom Umeå kommuns gymnasie- och vuxenutbildningsförvaltning samt Arbetsförmedling och Försäkringskassa.

Vi har i handlingsplanen en mängd olika aktiviteter och vi har kunnat fokusera fortsättningsarbetet på de aktiviteter som visat sig mest effektiva. Det stora engagemanget och delaktigheten från ingående aktörer har varit en förutsättning för handlingsplanens vidd. Resurser för projektets genomförande har till största delen legat inom befintliga budgetramar och samsyn, delaktighet och prioritering har varit ledorden.

Coachning och handledning

Mora gymnasiesärskola:

Det blev tydligt hur viktigt det är att det finns någon t e x kontaktperson/coach att vända sig till såväl för arbetsgivare som för ungdomen/den vuxna för att anställningen ska bli långvarig. Under skoltiden finns personal på gymnasiesärskolan eller särvox som viktigt stöd för eleven och kontakt för arbetsgivaren. Det är egentligen inte oväntat, men i projektet blev det påtagligt hur oerhört viktigt det är att alla myndigheter, skola och arbetsliv samverkar för att fler ska få en löneanställning efter avslutad skolgång.

Norrköping fokuserar den långsiktiga coachningen:

Av största vikt för att lyckas med våra målgrupper är att personlig coaching görs under en längre tid. Viktigt är att AF:s insatser finns med och blir en förlängning av det påbörjade arbetet i gymnasiesärskolan. Med ökade resurser (i form av personlig coach och längre tid) tror vi att fler än de som idag plockas ut skulle kunna klara en ingång på arbetsmarknaden. Kontakter/avstämningar skulle behöva ske tätare under de två sista terminerna. Att komplettera kartläggningssamtalet med en funktionsbedömning i en anpassad miljö under sista året skulle vara en utveckling som gör att bilden av personen och dennes förutsättningar för arbete skulle bli bättre. Funktionsbedömningen skulle ske i samverkan och omfatta två till tre dagar och förslagsvis ligga under höstterminen sista året.

Norrköping har utvecklat en form av handledare/naturliga stödjare som också erhåller utbildning för sitt uppdrag, som beskrevs ovan.

Lokal samordning kring varje individ

Detta är ett specifikt utvecklingsområde för gymnasiesärskolan och särvux.

I uppdraget från regeringen finns det formulerat:

För att öka möjligheterna för personer med utvecklingsstörning att komma in på arbetsmarknaden krävs stora insatser av såväl särskola och särvux som Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och arbetsmarknadens parter. Genom samverkan mellan dessa aktörer, där den enskilda individen sätts i centrum, kan insatserna få större effekt än annars.

Det handlar om den enskilda individen och alla elva lärande exempel har arbetat med detta. Det är det konkreta innehållet i den samverkan som vidareutvecklats och beskrivits ovan.

Socialtjänsten som samarbetar med Karlstad-Hammarö gymnasiesärskola beskriver:

Vi samarbetar med Arbetsförmedlingen och har trepartssamtal för att kunna stötta personen i rätt riktning...

Skövdes informationsbroschyr:

Personer med funktionsnedsättning har svårt att få arbete/sysselsättning. Inom ramen för SköSam skall handläggare på Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Habiliteringen Skaraborg, Skövde kommuns arbetsmarknadsenhet, LSS-handläggare, Daglig verksamhet, socialförvaltning och gymnasiesärskola samt Samordningsförbundet Skövde tillsammans underlätta för dessa personer att träda in och bli kvar i olika typer av arbete/sysselsättning genom att använda otraditionella insatser.

Vi tror att vi tillsammans kan få bättre grepp om dessa personers totala livssituation och finna nya vägar till arbete/sysselsättning för dem!

Målet = arbete/sysselsättning och säkrad försörjning!

Det övergripande målet med SköSam är att personer med funktionsnedsättning skall få arbete/sysselsättning för att säkra sin försörjning. För att göra detta möjligt skall:

- *planeringen av framtida försörjningsmöjligheter sätts in så tidigt som möjligt i samråd med berörda personer*
- *en gemensam uppföljning av berörda personer ske upp till 32 års ålder.*

Umeå gymnasiesärskola och särvux:

För att synliggöra mängden av olika intressenter som kan finnas runt varje ungdom i åldern från 16 år upp till vuxen ålder har en "Samverkanskarta" tagits fram. Den visar tydligt hur viktigt det är med samverkan för att nå ett effektivt stöd och för att underlätta för den enskilde individen.

Malmö särvux:

Ett annat mål med kursen är att veta hur man kan göra sin röst hörd. Kursdeltagarna har lämnat in medborgarförslag till sina respektive stadsdelar. I förslagen har man efterlyst praktikplatser för personer med intellektuell funktionsnedsättning och möjligheten att på sikt kunna få riktiga jobb istället för Daglig verksamhet. Personalen här, lärare och syv, är flexibla och jobbar gränsöverskridande. Vi går utanför våra traditionella yrkesroller. Vi har också en engagerad och positiv biträdande rektor i Peter Ekberg och vi står för en gemensam värdegrund kring handikappbegreppet, berättar Eva och Anders.

Luleå gymnasiesärskola beskriver en gemensam informationssatsning:

Efter vår informationskväll där AF, Försäkringskassan, LSS samt socialförvaltningen deltog hade ungdomarna många funderingar om sin framtid i boende och arbete. Information av detta slag kommer att finnas med i planeringen även detta år. I svaren från enkäten framkommer det tydligt att informationskvällen var positiv och de vill att den skall vara ett årligt återkommande inslag men att en del av informationen måste omarbetas för att bli mer lättbegriplig.

SYV hela skolans ansvar!

Utvecklingsområde för grundskolor. Det förväntades av alla lärande exempel att de hade rektor och arbetslaget med i utvecklingsarbetet.

Flera av de kompetensutvecklingskurser som genomfördes i samarbete mellan Myndigheten för skolutveckling och lärarutbildningen vid Umeå universitet, Malmö högskola och Stockholms universitet hade lag från skolor som målgrupp. Flera omdömen pekar på betydelsen av dessa utbildningar, ett exempel är Linköping:

För en av pilotskolorna som haft flera deltagare från olika yrkesgrupper i kurserna har det varit avgörande. Nu är lärarna på det klara med hur starkt det faktiskt står i styrdokumentet om vägledning.

Piteå kommun beskriver:

I och med spridningskonferensen i Skellefteå har en förändringsprocess startat på de skolor där rektor och lärarpersonal representerats. Inom projektet har vi därför släppt tanken på att nå ett gemensamt arbetssätt för alla grundskolor i kontakten med näringslivet. Den personal som deltog i spridningskonferensen har beslutat att träffas för att stötta varandra. En träff har redan genomförts och en andra träff är inplanerad. Responsen på denna konferens var mycket bra från alla deltagare från kommunen. Därför beslöt vi att starta en nätverks-/tvärgrupp mellan de olika deltagarna. Vi har i skrivande stund träffats vid ett tillfälle, för att konkretisera och bygga vidare på alla de tankar och idéer som föddes under konferensen. Några av kommunens skolor ligger i startgroparna för nya och fördjupande arbetssätt bl.a. gällande företagsamt lärande.

Ludvika kommun:

Övriga effekter, efter Kumla-konferensen, är att det blir lättare för oss att sprida kunskap om vår kompetens och medvetandegöra övrig skolpersonal om ansvaret för vägledning för "hela skolan". Att få övrig personal att se och förstå vitsen med funktionen vägledning istället för bara personen vägledaren.

Tjörns kommun:

Vi ser det även som en framgångsfaktor att vi inom projektet skapat en idébank av insamlat material, vilket förenklar det fortsatta arbetet för den pedagogiska personalen.

Hälsinggårdsskolan i Falun berättar att det redan vid starten fanns ett mycket bra samarbetsklimat mellan olika personalgrupper. Rektorer, lärare och andra personalgrupper inom skolan är positiva och lyhörda för att prova nya idéer och uppslag och det är inga större svårigheter att få personalen engagerade i nya projekt inom studie- och yrkesvägledningen. De som har arbetat under

längre tid med olika strategier för samverkan, menar att målsättningen att få lärare engagerade har gått över förväntan:

Lärarna anmäler sig frivilligt att få delta i olika aktiviteter.

Kumla kommun resonerar om:

Vi lägger ner en hel del arbete på att få lärare att förstå att de inte ska göra helt nya och ytterligare tillkommande arbetsuppgifter utan att de faktiskt redan finns beskrivna i våra styrdokument. Många studie- och yrkesorienteringsinsatser görs redan av lärarna men nu ska dessa ske på ett mer strukturerat sätt och, utifrån arbetsplanen, tillsammans med SYV.

Piteå beskriver vidare effekter av deltagande i konferenser och stödet från Myndigheten för skolutveckling:

Vi har blivit medvetna om hur ensamma vi står i vår yrkesroll på våra skolor. De lärare som var med på spridningskonferensen i Skellefteå har varit mycket positiva.

Skellefteå kommun beskriver några av framgångsfaktorerna:

- *Utarbetande av gemensamt material för syv:s information i 9:ornas klasser och på föräldramöten ...*
- *Vägledningssamtal med alla elever i år 9. Erbjudande till föräldrar att besöka eller ringa syv för information och hjälp med valproceduren.*
- *1 september presenterade syv-gruppen erfarenheter från Danmarksresan, konferens i Skellefteå, fortbildningsinsatser och annat erfarenhetsutbyte ... vid detta tillfälle tydliggjordes syvarnas roll som processledare*

Intressant är att fler gymnasiesärskolor och särsvux även fokuserat på denna inre samverkan. Karlstad har räknat upp fler andra skolformer man vill samarbeta med för att stärka kunskap och kännedom om Bryggans verksamhet:

- *Samarbete med eftergymnasiala utbildningar.*
- *Samarbete med grundskolan.*
- *Samarbete mellan programråden inom Karlstads-Hammarö gymnasieförvaltning.*
- *Näringslivet, fackliga organisationer, AF, FK, vuxenhabilitering och LSS som en obligatorisk del i elevens utbildning.*
- *Samarbete elevhälsa.*

Projektet har bidragit till ökat engagemang bland all personal inom gymnasiesärskolan och genom vår interna spridning av Bryggan har kunskapen om densamma ökat. Detta gäller politiker, kommuners och arbetsmarknadens parter samt all personal.

Luleå gymnasiesärskola har betonat mentors vägledande roll:

Mentors roll lyfts fram som den som skall följa eleven under APU/praktik, utvärdera och kommunicera resultatet av praktiken med elev/förälder och handledare.

Skövde resonerar på följande sätt:

Det är viktigt att skolpersonal hålls informerad om särskolans verksamhet. Framförallt gäller det den personal, som arbetar nära verksamheten. Ännu viktigare är det att lärarna, som ingår i de olika arbetslagen kring dessa elever, förstår och är medvetna om det ansvar som vilar på dem inte bara när det gäller att följa upp själva undervisningen utan också även att aktivt medverka i att följa upp elever på praktik samt att skapa kontakter tillsammans med SYV. Detta tror vi kommer att leda till att effekterna på kort sikt blir tryggare elever och ökad förståelse för verksamheten. På lång sikt bör detta leda till ett effektivare arbete kring våra elever när det gäller framtida sysselsättning, boende och fritid.

Luleå gymnasiesärskola:

I projektgruppen har två pedagoger ingått vilket har fått till resultat att spridningen har blivit bättre och blivit mer naturlig. Enligt Blossing så är det viktigt att det finns en koppling och återkoppling till verksamheten för att reell utveckling verkligen skall ske.

Malmö särvux beskriver en kombination av samverkan externt och internt i skolan som framgångsfaktorer när det gäller det egna arbetet med att anställa en miljöassistent:

- *rektors och övriga medarbetares positiva attityd,*
- *att kollegerna inom vår servicegrupp varit involverade i och införstådda med att få en kollega,*
- *att våra samarbetspartners inom arbetsförmedling varit så positiva, stödjande och kunniga,*
- *att Arbetsförmedlingen gick in med aktivt stöd i form av en SIUS-konsulent.*
- *att vi haft en förberedande period med noggrann planering,*
- *att vi har haft stödresurser avdelade på skolan i form av en arbetsledare och Syv,*
- *att de närmast berörda, vaktmästarna och övriga inom servicegruppen, varit involverade i planeringen,*
- *att miljöassistenten har daglig kontakt med sin arbetsledare,*
- *att miljöassistenten i sin dagliga gärning har ständig kontakt med övriga medarbetare.*

Utvecklingssamtal och individuella planer som ger underlag för val till gymnasieskolan

Ett utvecklingsområde för grundskolor.

Tjörns kommun beskriver att vägledaren nu är resurs i IUP-arbetet.

Ängskolan i Mark beskriver sitt arbete med karriärcoachning:

Genomföra regelbundna möten mellan elev och lärare med mentorsuppdrag med fokusering på studieplanering utifrån ett vägledningsperspektiv från årskurs 7.

Individuell utvecklingsplan och studieplanering har blivit ett konkret verktyg och en naturlig del av vägledningsstödet riktat till eleverna där lärarpersonal tar ett större ansvar för elevernas förutsättningar för vidare studier och framtida yrkesval. En samsyn har utvecklats bland skolans lärarpersonal kring Individuell utvecklingsplan och åtgärdsprogram som verktyg i processarbetet.

Ett stort engagemang från skolans lärarpersonal kring vägledningsrollen som en naturlig del av undervisningsprocessen i relation till skolans elever. Skolans pedagoger har under projektets gång utvecklats på ett mycket professionellt sätt i relationen till eleverna. Former har utvecklats för att motivera och engagera eleverna genom att integrera dialoger kring vidare studier i naturliga undervisningssituationer. Alternativa incitamentsmoment har utvecklats med ambitionen att motivera skolans elever till goda studieprestationer.

I Luleå gymnasiesärskola hade man konstaterat att praktik/APU i stort sett inte fanns beskrivet i någon individuell plan för elever i gymnasiesärskolan, detta måste förändras:

Att den individuella utvecklingsplanen för enskild elev skall bli ett dokument som eleven känner sig väl förtrogen med. Att utvärderingar från praktik/APU finns väl dokumenterade och är väl förankrade hos elev och i verksamheten så att personal kan stödja eleven och träna de moment som visar sig vara svåra för eleven på en arbetsplats. Detta arbete skall intensifieras under innevarande läsår. På det sättet kommer också skolpersonal att få en utökad roll när det gäller vägledning för elever i gymnasiesärskolans olika program.

Inte utan min rektor!

Inte utan min rektor har blivit en viktig devis för de flesta lärande exemplen. I många av kommunerna/verksamheterna har rektors roll stärkts påtagligt när det gäller utveckling av syv.

En av de svårigheter som flera påtalar i slutrapporterna är att få till stånd en fungerande kommunikation med rektor och övrig ledningsnivå i kommunen. I Sigtunarapporten funderar man om hur man ska veta om arbetet har nått fram:

Att hitta rätt kanaler för arbetet. Sigtuna kommun har ett decentraliserat arbetsätt. Det har funnits svårigheter i kommunikation mellan studie- och yrkesvägledarna gentemot både rektorer, förvaltning och politiker. Studie- och yrkesvägledarna har inte upplevt att de nått fram med sitt arbete. I efterhand har det framkommit att både förvaltning och politiker följt arbetet med intresse.

Södertälje beskriver som en framgångsfaktor att deltagandet i projektet har bidragit till att rektor har avsatt tid för planering och utförande.

De två skolorna i Sandvikens kommun beskriver:

En effekt av vår medverkan i projektet har varit att våra rektorer fått en större inblick och förståelse för vikten av god studie- och yrkesvägledning. En annan

bieffekt är att vi som personer och studie- och yrkesvägledare har fått en tydligare roll på skolan.

Samarbete med rektor och övrig personal är en förutsättning för ett kvalitativt arbete på lång sikt.

Linköping beskriver svårigheten att nå rektorer som finns organiserade i olika grupper:

- *Kommunala rektorer.*
- *Kommunala friskolerektorer.*
- *Rektorer på fristående skolor.*

Samma kommun beskriver på skolnivå:

På en skola har rektor satsat på att utöka resursen till syv, vilket ger en signal till övrig personal att det är en angelägen fråga. Samtidigt har rektor markerat att det inte är syv-frågor utan ett lagarbete.

Tjörn:

Vi ser det också som en framgångsfaktor att vi haft skolledare med i projektgruppen från start.

Transtensskolan i Hallsberg konstaterar nöjt:

SYV ingår nu i skolans ledningsgrupp.

Vistas beskriver effekter av utvecklingsarbetet:

En större medvetenhet kring studie- och yrkesorienteringens betydelse som en del av hela skolans ansvar. Att ledningen för skolorna är mera aktiva och drivande i dessa frågor idag.

Piteå vill arbeta med kvalitetssäkring, rutiner, likvärdighet och formulerar det på följande sätt:

Utveckla samsyn och skapa ett gemensamt ansvar för alla som arbetar inom skolan vad gäller studie- och yrkesvägledning. Inte utan min rektor är något som syv och rektorer ställer sig bakom. Tillsammans med rektorsteamet vill syvare finna metoder och riktlinjer för de mål och förväntade effekter som redovisats ovan.

Integrering av studie- och yrkesvägledning i undervisningen

Utvecklingsområde för grundskolor.

Pershagen skola i Södertälje har formulerat uppdrag till varje lärare:

- *Läraren i varje ämne skall ge eleven kunskap/koppling till arbetslivet.*
- *Skolan/arbetslaget bjuder in arbetslivet till besök på grundskolan.*
- *Skolan ger eleverna tid att åka på studiebesök.*
- *Läraren skall berätta vad eleven kan använda ämneskunskaperna till i framtiden.*

- *Läraren i varje ämne skall ge en koppling till framtida gymnasiestudier.*
- *Läraren kopplar ämnet med framtida val av gymnasieprogram.*
- *Skolan gör att erfarenheter från PRAON tas tillvara i undervisningen och att PRAON görs meningsfull.*
- *Läraren tar upp vilka hinder som finns i arbetslivet, grundat på kön, social eller kulturell bakgrund.*

Ett annat oväntat resultat var att elever i större utsträckning har börjat fråga undervisande lärare om vad de är duktiga på, vilka styrkor de har samt vad lärarna tror att de skulle passa att arbeta med.

Botkyrka kommun:

Att vi ganska snart valde inriktningen studie- och yrkesorientering, där hela det pedagogiska arbetet innefattas, tror vi är grunden till långsam men långsiktig kvalitetshöjning. Det blir då en angelägenhet för alla där skolledare, studie- och yrkesvägledare, pedagoger och elever är delaktiga.

Våra roller och kompetenser blir synligare och tas bättre tillvara och samarbeten blir uppenbara.

Att länka ihop kommunens och förvaltningens satsningar på entreprenörskap och kreativitet med lärande exempel och ta tillvara den draghjälp och de samordningsvinster vi fått.

Hälsingårdsskolan i Falun har satsat på ett spektrum av insatser som alla berör både lärare och studie- och yrkesvägledare:

- *Profilklass matematik, teknik NO start hösten 2007 för elever i årskurs 9.*
- *Samtalsmetodikutbildningen för samtlig personal hösten 2007 + våren 2008.*
- *Framtidspiloter – Genomförs varje höst för årskurs 9-elever.*
- *Fördjupning matematik – Genomfördes hösten 2007 för årskurs 9-elever.*
- *Teknikprao – Genomförs varje höst med årskurs 9-elever.*
- *Temadagar Flickor/Pojkar.*
- *Kumlakonferensen 4 september 2008.*
- *Ledarskap i klassrummet – Planeras 7 januari 2009.*
- *Lärande i klassrummet/Studieteknik – Planeras mars 2009.*

De två sist nämnda aktiviteterna har kommit till under hösten 2008. Det är ju så att alla funderingar inte faller på plats direkt utan mognar fram så småningom. Vi ser med spänning och förväntan fram mot de nya aktiviteterna.

I Hallsberg är studie- och yrkesvägledarna medvetna om vikten av samarbete: *Syftet är att visa på att det finns behov av att förädla studie- och yrkesorienteringen och undervisningen och detta i samklang. I större utsträckning än tidigare strävar vi efter att väva in gästföreläsare i undervisningen för att levandegöra den, visa på nyttan med kunskaperna och samtidigt öka våra barns och ungas kunskaper om olika yrken, studier och arbetslivets (kunskaps)krav och villkor. Det fortsatta arbetet står och faller med i vilken utsträckning vi lyckas involvera*

och engagera lärarna i nästa utvecklingssteg, dvs. hur de ingående delarna ska genomföras praktiskt tillsammans med eleverna. Vem som ska göra vad beträffande de olika delarna i förslaget är också en intressant fråga att ställa. Vad ansvarar i allmänhet läraren för? Vad ansvarar mentorn respektive SYV för? Vad ansvarar respektive arbetslag för?

Nya Elementar i Stockholm hade målet att integrera vägledning i undervisningen och att börja tidigare, de beskriver:

- *En intressegrupp utsågs med representanter från varje arbetslag med elever i skolår 6–9 för att inventera vilka insatser som redan görs. Gruppen träffades regelbundet. Studie- och yrkesvägledaren knöts till de 4 arbetslagen med elever i skolår 6–9, en vecka per arbetslag under projektvecka.*
- *Arbetslagen och enskilda arbetslag har utbildats i professionella samtal för att stärka mentorsrollen på skolan.*
- *Vi har inventerat vad vi har gjort (i anslutning till frågor som rör studie- och yrkesvägledningen) för att systematisera arbetet samt hitta nya beröringspunkter. Inventeringen har dokumenterats och lagts ut på skolans intranät för spridning till alla.*
- *Fler arbetslag har arbetat med teman kring PRAO och gymnasieval och gjort det till en naturlig och självklar del i undervisningen samt tydliggjort detta i arbetsplaner.*
- *Studie- och yrkesvägledningen fördes upp på arbetslagens dagordning.*
- *Arbetet inleddes med att upprätta en lokal arbetsplan för skolans studie- och yrkesvägledning.*
- *Arbetet med elevers PRAO-val i år 8 har permanentats i arbetslagen. Elevers utvärderingar visar på stor nöjdhet. Vidare kan vi se att elevers avhopp från PRAO-arbetsplatserna är mycket lägre än tidigare.*

Ängskolan i Mark rekommenderar:

Ängskolans skolakademi rekommenderar andra skolor att arbeta med sitt elevcafé på liknande sätt. Eleverna säger att de lärde sig efterhand och framförallt att prata med andra människor. En förutsättning för att lyckas är att det finns lektionstid avsatt för arbetsprocessen.

Mark berättar vidare:

Skrivande som uttrycksform har blivit en etablerad och bestående del av skolans ordinarie undervisning. Målsättningen för projektet inom detta delområde var att skapa förutsättning för skolans elever att få praktisk yrkeserfarenhet av arbete med utformning av en tidning. Projektet har utvecklats från en sidoaktivitet vid sidan av skolans ordinarie verksamhet till en naturlig del av skolans verksamhet där alla elever på skolan ges möjlighet att få artiklar publicerade i skolans tidning inom ämnesområden som betygsätts. Lärare på skolan har genom tidningen hittat ett sätt att motivera och engagera eleverna i sina skrivprojekt på ett helt annat sätt än vad som varit fallet tidigare.

Vistas har haft som mål att integrera vägledningen i undervisningen genom att utforma så kallade case:

Inför kommande läsår (2009/10) så är det vår förhoppning att alla 11 (Vittra) skolor ska planera in obligatoriska inslag på de "träningssläger" som alla skolor startar läsåret med. Träningsslägren lär eleverna Vittras metodik med att arbeta i case och där kan de planerade modulerna bli de case som man i framtiden kommer att arbeta med under dessa veckor.

Som ovan nämnts har flera skolor och kommuner beskrivit att gemensam kompetensutveckling hade stor betydelse för att skapa en arbetsgrupp med gemensam målbild.

Norrköpings särvux har identifierat en specifik målgrupp som riskerar att falla mellan stolarna, och funnit åtgärder för att stödja denna studerandegrupp: *Studerande som har en lindrig utvecklingsstörning accepterar inte alltid diagnosen och vill därför inte förknippas med Särvux. Därför väljer de att studera i de reguljära grupperna på grundläggande och gymnasial nivå på Komvux. Eftersom studierna inte fungerat fullt ut för dem, fanns behov av riktade insatser och en helhetssyn kring personer med lindrig utvecklingsstörning samt för dem som är s.k. "gränselever". Därför startades en mentorsgrupp i Komvux regi höstterminen 2008. Denna grupp är ett samarbete mellan lärare från Särvux och ämneslärare på Komvux. Särvuxläraren fungerar som mentor (3x80 min per vecka) och stöttar eleverna i deras studier. På mentorstiden arbetar de också med omvärlds- och livskunskap. De studerande erbjuds studier i ämnen utifrån individuella förutsättningar, behov och önskemål på grundläggande och gymnasial nivå. Fem studerande började i mentorsgruppen augusti 2008.*

I Stockholms särvux har vägledarens arbete integrerats med lärandet i skolan och på praktiken:

Projekttiden sammanfaller med Särvux Stockholms satsning på utveckling av yrkesinriktad särvux. En kurs inom handelsområdet som benämns "Att arbeta i butik" startade höstterminen 2007. Vi har valt att arbeta med utveckling av studie- och yrkesvägledarens roll i detta sammanhang. Utifrån de studerandes behov identifierade vi ett behov av metodutveckling avseende vägledarens arbete för att kunna säkerställa kvaliteten under den del av kursen som utgörs av praktik. I ett senare skede under projekttiden har vi utvidgat projektet till att också omfatta insatser för att etablera ett nätverk för samverkan mellan berörda myndigheter och verksamheter i arbetsfrågan kring särskolans personkrets i Stockholm.

Lärarna som undervisar i kursen ser också vinster. Den goda kännedom om förhållanden på praktikplatserna som vägledaren skaffat sig och om var de studerande befinner sig i olika avseenden har varit viktiga. Detta har medfört att "utvecklingsområden" kunnat uppmärksammas vid rätt tidpunkt. Till exempel har övningar med rollspel kunnat genomföras kring konflikthantering, service-situationer m.m. för bearbetning och för att få hjälp med att finna alternativa

lösningar och strategier. Vägledarens insatser har "kuggat i" och bidragit till synergieffekter i kursen.

Simrishamns kommun beskriver hur prao kopplas ihop med övrig undervisning:

Eleverna får uppgifter före och efter sin prao som redovisas och bedöms i skolan av deras lärare, utifrån mål i läroplan och kriterier i kursplan.

Ängskolan i Mark:

Projektet har utvecklats från en sidoaktivitet vid sidan av skolans ordinarie verksamhet till en naturlig del av skolans verksamhet där alla elever på skolan ges möjlighet att få artiklar publicerade i skolans tidning inom ämnesområden som betygsätts.

Nya Elementar i Stockholm beskriver:

... det arbete arbetslagen lagt ner på att upprätta arbetsplaner med uttalade betygsriterier kring bl. a. arbetsområdet "Yrken och Framtid" i år nio.

Forskningsanknytning för metod- och kvalitetsutveckling

Utvecklingsområde för grundskolor. Detta område har dessvärre ingen av de lärande exemplen arbetat särskilt med. I Högskoleverkets utvärdering av studie- och yrkesvägledarutbildningarna betonar man brister när det gäller utbildningens forskningsanknytning:

Det är för få disputerade lärare och det är för små forskningsresurser. Lärarnas forskning bör också komma studenterna till del i ökad utsträckning. Forskningsanknytningen i kurslitteraturen kan bli bättre genom att ta in mer internationell litteratur.

Linköpings kommun skriver i sin slutrapport att de har arbetat med de flesta utvecklingsområdena men inte forskning:

Och när det gäller forskning helt enkelt för att vi kände att vi vid det tillfället inte hade kontakter inom området.

Nya Elementar i Stockholm beskriver sitt kommande arbete:

Genomföra en omvärldsanalys utifrån ett barn- och ungdomsperspektiv. Analysen förutsätter att vi själva gör en djuplodande utvärdering av vår egen skola och undervisning. Vidare behöver vi inleda ett samarbete med framtidsforskare och omvärldsanalytiker så att vår egen analys står på vetenskaplig grund. Detta samarbete skulle i förlängningen kunna leda till att även elever får möjlighet att praktisera på universitet/inom forskning.

Det finns frågor som behöver beforskas t ex den genusfråga som arbetsförmedlingen från Malmö uttryckt:

... att unga kvinnor i målgruppen är en klart mindre andel av dem som erhåller ett arbete. En stor anledning är att dessa unga tjejer väljer inriktning på program som förväntas leda till arbete i kvinnodominerade branscher i offentlig sektor. Det är oftast väldigt svårt att få till stånd ett anställningsförhållande ...

Innovativa idéer och metoder i studie- och yrkesvägledning

Utvecklingsområde för grundskolor. Alla lärande exempel har arbetat med att utveckla sina idéer och strategier. Man har samtalat, berättat, prövat, reviderat, inspirerats, lärt nytt, samarbetat, fått backa ett steg, förankrat osv.

Utvecklingsarbete går inte att kopiera utan måste formas efter rådande villkor, t ex, vilken skolkultur som råder. Inspiration och lärande från andra är viktiga beståndsdelar. För att ändå lyfta några innovativa idéer hämtas utdrag från Falköping, Göteborg, Mark, Simrishamn, Vistas, Nya Elementar, Växjö, Malmö, Botkyrka, särvux i Stockholm och Nacka.

Falköpings kommun har initierat en utbildning för handledare på APU-elevernas arbetsplatser, den genomförs årligen som en kurs på Lärcenter.

På vägledningscentrum i Göteborg har en form av samtalsanalys utvecklats, det handlar om medvetenhet om det egna samtalets resultat. På flera sätt är arbetet svårt och känsligt:

- *Var och en ska arbeta vidare i sin egen process och utveckla det som man själv önskar förbättra. Det är de små stegen som räknas och som i det långa loppet leder till förändring/förbättring.*
- *Lösningfokuserad vägledning, Kollegial handledning.*
- *Kurserna "Kreativ vägledning" har gett grupperna i samtalsanalys ny kunskap, vilket leder till förändring i arbetsätt.*
- *God spridning till andra skolformer i Göteborg.*

Hösten 2008 – samtalsanalysen läggs in som ordinarie verksamhet och metoden kommer att fortsätta användas i arbetslagen. En koordinator utses från varje arbetslag. Denna koordinator ser till att två till tre arbetslagsmöten/termin avsätts för samtalsanalysen.

... att vi hittat en metod som är relativt enkel att genomföra. Samtalsanalysen är numera inte ett projekt utan ligger som ordinarie arbete i vägledarnas arbetslag. Utbildning i kollegahandledning har genomförts för samtliga studie- och yrkesvägledare. En koordinator i varje arbetslag är utsedd för att driva arbetet framåt, vilket innebär att boka minst tre tillfällen/termin där samtal ska diskuteras antingen genom att man lyssnar på röstinspelade samtal, tittar på videoinspelade samtal eller att man genom kollegahandledning diskuterar samtalen. Vad vi också uppnått är att vi nu har en större medvetenhet om hur vi samtalar, de olika metoder vi använder och ny forskning.

Svårare var att hitta en användbar modell för att fråga eleverna om deras uppfattning av samtalen.

Ängskolan i Mark utvecklar karriärcoachning:

Genomföra regelbundna möten mellan elev och lärare med mentorsuppdrag med fokusering på studieplanering utifrån ett vägledningsperspektiv från årskurs 7.

Simrishamns kommun berättar om testen av en webbaserad IUP:

Några lärare, elever, föräldrar, rektorer samt SYV i kommunen har under våren och hösten testat en webbaserad individuell utvecklingsplan som bl. a. kan underlätta vid övergången mellan olika stadier.

Vittras karriärvägledning har utvecklat en webbplats som beskrevs ovan under rubrik Oberoende vägledning och medborgarperspektiv, dessutom undervisningsmoduler för Vittraskolor:

I arbetet med att ta fram några moduler med förslag på upplägg och material för att integrera kunskaper av betydelse för en individs karriärplanering i undervisningen har påbörjats ... vi har kommit fram till att modulerna nog ska ligga som en del av de träningsläger som alla Vittra skolor har för sina elever i början av varje läsår. Där finns tre veckor då eleverna ska tränas i att jobba i case och då vill vi involvera en större grupp av lärare för att skapa case som skolorna kan använda under denna tid. Fortfarande är syftet detsamma, nämligen att ge eleverna ökade kunskaper om sig själva och om fortsatta studier och yrkesval. Ändringen består alltså i att flera skolor än pilotskolan ska vara med och ta fram material till dessa case, ett arbete som ännu inte kommit igång men som beräknas klart till nästa läsårsstart.

Nya Elementar i Stockholm:

... det arbete arbetslagen lagt ner på att upprätta arbetsplaner med uttalade betygsriterier kring bl. a. arbetsområdet "Yrken och Framtid" i år nio.

Växjö kommun konstaterar:

Lokala samordnare som hanterar PRAO finns på alla skolenheter i kommunen och lärarna involveras mera i praktikveckorna bl. a. genom arbetsmaterialet "sjätte dagen" samt via nära kontakt med praktiksamordnaren som ett stöd i den pedagogiska praktiken före och efter PRAO-veckorna.

Malmö särvux:

En studie- och yrkesvägledare kommer att knytas till verksamheten med uppgift att tillsammans med skolledare, särvuxlärare och AF-Rehab utarbeta ett program så att vår skola blir en arbetsplats där både praktikanten/medarbetaren och skolans övriga personal ser samarbetet som en tillgång för verksamheten.

Botkyrka särvux:

Lärare på särvux får ändrade arbetsuppgifter. Nya ämnen och att handleda på yrkesspåret.

Särvux i Stockholm har hämtat inspiration från metoden "Supported Employment":

Yrkesinriktad särvux i Stockholm är fortfarande en relativt ny företeelse och utformandet av aktuellt kurskoncept ställde nya krav inte minst vad gäller utformandet av praktiken.

Rutiner att falla tillbaka på saknades även om en hel del fanns att hämta ur erfarenheter från gymnasiesärskolan. Det bedömdes att det i denna målgrupp av vuxna fanns ett förhållandevis omfattande behov av stöd kring introduktion och uppföljning under praktiken.

För att på bästa sätt kunna tillhandahålla detta hämtade vi inspiration från metoden "supported employment". De personalintensiva insatser som det kan vara fråga om i ett inledningsskede kan vara svårt för handledare på praktikplatser inom handeln i Stockholm idag att tillhandahålla. Vägledaren skulle därför arbeta med stödinsatser för att säkerställa en "närmare" handledning initialt på praktikplatsen.

Ytterligare kunskaper om "supported employment", metod och praktisk tillämpning är angelägen. En utmaning i framtiden är hur stödet kan säkerställas då särvox Stockholm bygger ut yrkesinriktad särvox och volymen ökas. Våra arbetsformer utvecklas efter hand. Under den andra kursomgången av "Att arbeta i butik" som startade våren 2008 provar vi också samarbetsformer tillsammans med några dagliga verksamheter kring stödet under praktiken. Vägledaren samarbetar här med några "jobbcoacher" från Daglig verksamhet.

Nacka kommun har beslutat om konceptet "Karriärutveckling för alla":
Karriärutveckling inbegriper utbildning, information och vägledning enligt följande:

- Karriärutveckling är den ständigt pågående process som handlar om att förstå och ta ansvar för sitt eget lärande och arbete.
- Karriärutbildning är en del av karriärutvecklingsprocessen. Det är utveckling av kunskap, färdigheter och attityder genom ett planerat program inom skolan och andra institutioner. Syftet är att hjälpa elever att kunna göra egna val beträffande fortsatta studier och framtida liv.
- Karriärinformation är olika former av information, t ex generell karriärinformation, länkar, tips, guider om att skriva ansökningshandlingar mm.
- Karriärvägledning är en aktivitet ledd av en professionell vägledare, ofta i form av individuell vägledning, men även i mindre grupp, vars syfte är att hjälpa människor att upptäcka sina egna personliga förutsättningar för att kunna välja utbildning och/eller yrke.

Rektor för varje skola har i uppdrag att organisera arbetet i enlighet med de fastslagna målen. Flera olika personalgrupper medverkar i allmänhet i arbetet. Det har varit en lång och omfattande process att utveckla och implementera arbetet med karriärutveckling för alla. Flera olika grupper har vid olika tillfällen medverkat i arbetet, exempelvis

- Förtroendevalda, såväl i utbildningsnämnden, kommunstyrelsen och kommunfullmäktige.
- Stygrupp och projektgrupp för Karriärutveckling för alla.
- Rektorer/skolledare och vägledare i Nackas skolor.
- Fokusgrupper med elever i olika skolformer samt föräldrar.
- De auktoriserade karriärvägledarna.

En mängd frågor och funderingar har dykt upp under arbetet. På ett tidigt stadium blev det klart att det var viktigt att kommunicera öppet och brett om processen så att alla berörda dels fick möjlighet till såväl dialog med projektledningen samt dels få information om hur arbetet utvecklades.

Några viktiga frågor som löstes i denna öppna kommunikation var:

Begreppet karriär kan tolkas på flera sätt: Karriärvägledare, studievägledare etc. Det är viktigt att skapa en samsyn om de olika begreppen.

- *Hur ser elevernas behov ut? När och hur är det lämpligt att börja arbetet med elevernas karriärutveckling?*
- *Hur ser föräldrarnas behov ut? Hur kan de bli delaktiga i barnens utveckling?*
- *Hur ska det ekonomiska styrsystemet för karriärvägledarnas arbete se ut?*
- *Vilka kompetenskrav ska gälla för karriärvägledarna?*
- *Hur utveckla system för uppföljning och utvärdering?*

Spridning och inspiration

Av alla lärande exempel förväntades att de kunde förklara sin verksamhet och sina strategier och sprida till andra. De skulle också vara beredda att delta i kompetensutvecklingsinsatser och konferenser för eget lärande och spridning.

Alla lärande exempel uttrycker vilja att dela med sig och många har blivit förvånade över det positiva bemötandet, till exempel Hälsinggårdskolan i Falun: *Det som överraskat oss positivt är hur väl omvärlden tagit emot oss och våra produkter.*

Botkyrka sÄrvux formulerar sina erfarenheter pÅ detta sÄtt:

De regionala spridningskonferenserna har lÄrt oss att spridning Är viktigt och att det inte behöver vara sÅ svårt. Det finns mÅnga olika sÄtt att sprida – i det stora och i det lilla. Vi behöver inte ha kommit sÅ lÅngt fÖr att sprida ett gott exempel.

Konferenserna har gett oss sjÄlvförtroende och fÅtt oss att fÖrstÅ att vi gÖr ett gott och viktigt arbete.

Falköpings kommun genomfÖr bland annat en sexdagars kompetensutveckling ”Från periferi till spindel i nÄtet” som erbjuds alla studie- och yrkesvÄgledare i Skaraborgs län. De beskriver också stort intresse frÅn andra hÅll i landet fÖr deras arbete:

En mycket positiv effekt av att vara lÄrande exempel har varit att vi har sett sÅ stort intresse fÖr vårt arbete ... Vi har tagit emot 20 studiebesök frÅn andra kommuner och vid olika fÖrelÄsningstillfÄllen spridit till mer Än 60 kommuner. Ett femtiotal politiker frÅn VÄstsverige har också deltagit vid en fÖrelÄsning. Att bli uppskattad fÖr sitt arbete sporrar till nya insatser och hÖjer kvalitÄn vilket kommer eleverna till godo.

S:t Ilians skola i VÄsterås summerar:

ProAros direktÖr Pär Eriksson kom till S:t Ilians skola fÖr att prata med och om SYV. Han blev vÄldigt imponerad av det arbete vi gjort. Resultatet av det mÖtet Är att vi kommer att samla alla studievÄgledare och i ett senare skede rektorer fÖr att sprida det arbete vi gÖr pÅ skolan ...

Vårt arbete har blivit vÄldigt synligt fÖr oss. Genom att vi har presenterat vad vi gjort och gÖr har vi varit tvungna att tÄnka till och framfÖr allt stanna till och reflektera. Det har också blivit tydligt fÖr oss hur viktigt det Är med spridning i den egna organisationen.

Botkyrka sÄrvux:

Vi har under projekttiden fÅtt trevliga och givande kontakter med andra lÄrande exempel. Att mÖta detta engagemang har gett ordentligt med brÄnse och inspiration.

Vi har skapat kontakt och samarbete med Stockholm. Detta kan bli givande eftersom vi kan ha kompletterande utbildningar.

Vi har skapat en ny kreativ arbetsgrupp kring yrkesspår.

Transtenskolan i Hallsberg funderar med viss besvikelse om det är ett fenomen just i deras trakter:

Vi har trots arbete på olika slags spridningsinsatser inte kontaktats av andra skolor eller tagit emot studiebesök.

Botkyrka kommun sprider digitalt:

En digital konferens har upprättats där goda exempel, dokument och nyhetsbrev kan spridas och användas av alla på temat Entreprenörskap och studie- och yrkesvägledning. All dokumentation läggs ut på en gemensam digital konferens.

Vittras karriärvägledning:

I första hand så har spridningen skett inom Vittrakoncernen till andra grundskolor än den ursprungliga pilotskolan på Södermalm. Idag så arbetar 11 Vittra skolor helt eller delvis efter denna modell.

Vistas har dessutom vid två tillfällen haft möjlighet att föreläsa om arbetssättet på SYV-programmet på Lärarhögskolan i Stockholm/Stockholms Universitet.

Samarbete med lärande exempel i Nacka (Via Emilia) där Vistas modell med distansvägledning via webben nu också ingår i Nackas modell med karriärchecker. Vistas har blivit auktoriserat av Nacka kommun.

Även SACO har kontaktat oss för att ta del av våra erfarenheter och synpunkter kring föräldrastöd.

Vistas Karriärvägledning arbetar förutom med Vittra också med svenska skolor i utlandet (Paris) och där kommer också erfarenheterna från detta lärande exempel att användas. Om försöket med införande av bildtelefon (Skype) för vägledningssamtal visar sig positiva så kan det också införas på dessa skolor.

Gävle särskolor:

Det har varit ett stort och aktivt deltagande i våra träffar och det har skapat ringar på vattnet i nära kontakter, det sprider sig till flera aktörer som inte har varit inne i projektet.

Vi bjöd in till ett gemensamt lärande till våra närliggande kommuner, intresset var stort! Det var mellan 45–50 personer som deltog denna dag. Inbjudna från kommunerna var personer från enheten för dagligverksamhet, arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, LSS-handläggare, kuratorer, syvare, rektorer och övrig skolpersonal. Kommunerna som vi bjöd in var Älvkarleby, Tierp, Uppsala, Enköping, Västerås, Borlänge, Falun, Hofors och Sandviken. Deltagarna denna dag uppskattade konceptet, det resulterade i att en förfrågan om att fortsätta träffas och ha erfarenhetsutbyte kom upp. Det bestämdes att vi skall fortsätta att träffas, nästa år håller Uppsala i mötet och året efter tar Borlänge vid.

Karlstad-Hammarö gymnasiesärskola hoppas på spridning:

Bryggans verksamhet diskuteras i nuläget på länsnivå. Tankar finns att starta liknande "Bryggor" inom AF:s arbetsmarknadsområden. Diskussionen sker i nuläget på politikernivå.

Mora gymnasiesärskola:

Inspirationen vi fått genom att få ta del av andras lyckade exempel har också varit mycket värdefull.

Särvux i Stockholm skriver:

Ett närmare samarbete med Daglig verksamhet kan utgöra en viktig framgångsfaktor, erfarenheter från kollegerna i Uppsala och Norrköping har inspirerat oss i vårt fortsatta arbete med vår del av projektet. Kontakterna med Norrköping och Göteborg har varit inspirerande också när det gäller utvecklingen av samverkan mellan myndigheter och verksamheter, vilket påverkat oss då vi senare under projekttiden gjorde tillägget "initiativ för ett Stockholmsnätverk"

De regionala spridningskonferenserna har haft en stor betydelse för vårt utvecklingsarbete eftersom vi kan lära oss av andra. Skapar också kontakter för framtiden. Vi kommer att göra studiebesök på flera utav de andra lärande exempelkommunerna. Det ger oss inspiration att fortsätta vårt arbete.

Under hösten 2008 erbjöds de lärande exemplen två seminariedagar med docent Ulf Blossing. Den första dagen hade temat "Förbättringsarbetets beståndsdelar" och den andra "Att sprida goda idéer." Bland annat behandlades följande innehåll:

Vad gör lärande exempel?

Låter andra

- *Se på er och er verksamhet.*
- *Lyssna på er.*
- *Samtala med er.*
- *Läsa ...*

Om mötena också ska vara lärande krävs

- *Framgångsrika lärande exempel – så att de inte bara har erfarenhet av initiering, utan också av implementering och institutionalisering av nya idéer.*
- *Misstagen beskrivs så att de inte upprepas.*
- *Möjlighet erbjuds anpassning till den egna verksamheten.*

Ett stödmaterial från Myndigheten för skolutveckling delades ut där Ulf Blossing har formulerat några goda råd om hur man kommer igång med sitt spridningsarbete; "Idéskolor för mångfald – att sprida goda idéer och förbättringsprocesser." Det handlar om idéskolor men är tillämpligt på många sammanhang där skolor vill sprida sitt lärande.

Framgångsdimensioner

I skolutvecklingsarbete finns tre framgångsdimensioner som behövs för att resultat ska åstadkommas. De har använts flitigt i Myndigheten för skolutvecklings arbete och har visat sig vara hållbara. Nedan har de utvecklingsarbeten som denna rapport presenterat belysts utifrån framgångsdimensionerna.

Den övergripande fråga som ställts till materialet som samlats är:

- *Har kommuner och skolor funnit strategier för att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen? Vad är det i så fall?*

Mål och resultat

Många deltagande kommuner och skolor har åstadkommit skillnad i den vägledande verksamheten. De lärande exemplen har arbetat med sina handlingsplaner, i många fall reviderat dem och även blivit förvånade över vilka resultat som kan åstadkommas på en förhållandevis kort tid.

Många har inlett med eller under vägen genomfört inventeringar eller nulägesbeskrivningar. Det är en viktig beståndsdel för att kunna identifiera vad som faktiskt redan görs och hur det kan benämnas ur ett vägledningssperspektiv. Det är också en viktig beståndsdel för att kunna bedöma resultat i ett senare skede. Detta senare skede har knappast hunnit infinna sig hos de lärande exemplen. Fortsatt stöd till bedömning och utvärdering ur ett vägledningssperspektiv efterfrågas.

Andra pekar framåt, nu har de skaffat sig erfarenheter för att på bättre sätt planera, genomföra och utvärdera sitt vägledningsarbete, men implementering återstår för de flesta. Antingen i så måtto att en nulägesbeskrivning ska göras för hela kommunen som underlag för att sätta gemensamma mål, eller att målen finns men mycket implementeringsarbete återstår innan man nått det sätt att arbeta som eftersträvas i hela kommunen. Alternativt har arbetet pågått under flera år, men man har nu blivit medveten om att ständigt förbättringsarbete är ett grundvillkor.

Piteå kommun pekar framåt:

På kommunal nivå bör det prioriterade området utbildning, arbete, näringsliv bättre följas upp i på skolornas kvalitetsredovisning. Det behövs tydligare utvärderingsbara kommunala mål.

Södertälje önskar bättre planering:

På kommunal och lokal nivå bör studie- och yrkesvägledning finnas med i arbetsplanerna, för att säkerställa en likvärdig studie- och yrkesvägledning.

De lokala kvalitetsredovisningarna bör även varje år innehålla en utvärdering av studie- och yrkesvägledningen, för att säkerställa kvaliteten.

Nya Elementar i Stockholm hoppas på sitt nya sätt att arbeta:

Att vi har startat Inspirations- och Utvecklingscentrum (IUC) på skolan skapar nya möjligheter för att nå framgång i utvecklingsarbetet, inte minst genom att resurser tilldelas för att arbeta målinriktat kring att stärka den interna kvalitén, samt att arbeta gentemot externa kontakter för att sprida våra dokumenterat goda framgångsfaktorer.

Det är angeläget att bibehålla och implementera den kraftsamling som gjorts i många kommuner och skolor. Fortsatt utvecklingsarbete kan förstärkas med och anknytas till forskningsperspektiv. Kompetensutveckling om mål och utvärdering med fokus på det vägledande uppdraget behöver utformas. Detta har god förankring i de Allmänna Råd som ska publiceras och spridas.

Långsiktighet och uthållighet

Ur ett kortsiktigt perspektiv har det under knappt två år varit en intensiv utvecklingsperiod med studie- och yrkesvägledare, rektorer, lärare, arbetslivsrepresentanter, elever, samordnare, föräldrar och andra aktörer. Den gemensamma kunskapsnivån har höjts, särskilt hos deltagande lag från skolor, och det har återverkat på det dagliga arbetet med eleverna. Utblick över vad andra gör och tänker tillsammans med ökad inblick i det egna arbetets syfte och resultat har påverkat.

Många pekar på att man nu står i beredskap att påbörja sitt långsiktiga arbete för att förändra och metodutveckla kring studie- och yrkesvägledningen, medan andra har skaffat sig flerårig erfarenhet om sitt utvecklingsarbete. Båda grupperna bidrar gärna till att sprida idéerna.

Några exempel på åtgärder som främjar långsiktighet och uthållighet:

- *Kommunal översyn – plan – omorganisation.*
- *Likvärdighet, medborgarperspektiv.*
- *SYV i ledningsgrupp.*
- *Vägledning i utvecklingssamtalet och IUP.*
- *In i undervisningen.*

Falun summerar sina faktorer:

Uthållighet och engagerade rektorer och lärare samt en drivande studie- och yrkesvägledare med erfarenhet och ett brett kontaktnät.

Transtenskolan i Hallsberg har sorterat om:

Vi har fått slå av på takten – övergripande mål först och omorganisation sedan. Transtensmodellen för vägledning i sitt sammanhang

Växjö kommun vill institutionalisera sitt arbetssätt:

Praktiksamordnare tillsammans med lärare på de olika enheterna har aktiverat eleverna i samband med PRAO och fler kontakter utanför skolan har knutits. Vi tror att det är viktigt att gruppen får fortsätta ett långsiktigt arbete för att stimulera och institutionalisera insatserna för ökad kvalitet i studie- och yrkesvägledning.

En skola i Linköping skriver:

Framförallt att flera engagerar sig i vägledningsarbetet på skolan och märker att eleverna blir mer motiverade till studier när arbetslivsperspektivet tas med.

En annan framgångsfaktor kan ju vara det som rektorn på en skola gjort – en medveten satsning på att utöka resursen till studie- och yrkesvägledaren.

Detta ger ju inte bara mer resurser till vägledaren utan är ju samtidigt en signal till övrig personal att detta är en angelägen uppgift, men då är det också viktigt att rektor är tydlig och markerar att det inte innebär att vägledaren tar över lärarnas arbete och ansvar utan att det är ett lagarbete.

På en skola var det skolans styrelse som initierade förändringen – vilket borgar för långsiktighet. Det är fler som förväntar sig resultat.

Sigtuna kommun vilar i långsiktigheten som framgångsfaktor:

Under tiden för projektet har kommunen haft en stabil Syvgrupp från tre av de fyra kommunala år 7–9 skolorna. Gruppen har träffats regelbundet för att kunna föra en dialog om alla de delar som ingår i Syv-verksamheten.

I Sigtuna kommun har man valt att se arbetet över tid och processen som långsiktig. Det har medfört att snabba resultat till stor del uteblivit, och arbetet kommer att kunna utvärderas först om några år.

Karlstad gymnasiesärskola pekar på inre samarbete:

Ett långsiktigt samarbete har påbörjats i yrkesvalslärargruppen. Detta känns mycket positivt då det är ett viktigt led i Bryggans verksamhet och vidare för elevens väg ut i vuxenlivet.

För att hålla kvar de utvecklingsidéer som påbörjats är det viktigt med politisk förankring och med uthålligt ledarskap. Ett hot mot utvecklingsarbeten är att de alltför snart ersätts med nya idéer, som tenderar att ta all kraft.

Delaktighet och inflytande

Det område som genererat flest kommentarer i de lärande exemplens slutrapporter är delaktighet och inflytande.

Exempel på åtgärder som främjar delaktighet och inflytande är:

- *Eleverna med.*
- *Lärare och mentorer som vägledare i undervisningen.*
- *SYV i skolans ledningsgrupp.*
- *Föräldrastyrelsen önskar mer arbetslivskoppling i undervisningen.*

Göteborgs sÄrvux resonerar om vikten att identifiera vilka som behöver vara delaktiga:

Som vi såg det så fanns åtminstone tre grupper som direkt skulle beröras av projektet.

- Deltagarna.
- Stödjande verksamheter.
- Arbetsmarknadens parter inklusive föreningslivet.

Den första målgruppen är de som deltar i olika yrkesutbildningar

Den andra målgruppen för projektet är det stöd/kontakt nät som idag finns kring de enskilda individerna i målgruppen. I detta ingår Arbetsförmedling, Försäkringskassa, socialtjänst/LSS handläggare, vuxenutbildningsförvaltning tillsammans med lärare och övrig personal som finns hos utbildningsanordnare med yrkesutbildningar riktad till målgruppen.

Den tredje målgruppen består av de representanter som finns på arbetsplatserna och olika föreningar som medverkar i deltagarnas individuella utvecklingsplan.

Genom att representanter från samtliga av ovan nämnda kategorier utifrån sina mål medverkar i genomförandet av den individuella utvecklingsplanen ville vi höja medvetenheten om betydelsen av att se helheten hos samtliga som är involverade.

Nacka kommun om utvecklandet av karriärprocessen:

En betydelsefull erfarenhet är att det är viktigt att arbeta med en stor öppenhet under processen så att berörda grupper får information, ges inflytande och känner delaktighet. Ett arbete som ska leda till bestående förändringar måste vara väl förankrat. Detta är kanske den viktigaste uppgiften för projektledningen.

Den politiska förankringen, i form av beslut i de politiska nämnderna, ger en påtaglig stadga i arbetet med förankring och delaktighet.

Hallsberg, Transtenskolan om oväntat resultat:

Ökad medvetenhet på förvaltningen – vi har hela tiden försett dem med info. Har nu fått i uppdrag att föreslå syvs uppdrag och organisation i hela Hallsberg.

Tjörn ser sin inledande inventering som en grundsten för delaktighet:

Vi ser att det varit särskilt lyckat genom att vi, på bred front, synliggjort verksamheten i det initiala skedet av projektet för alla instanser inom kommunen.

Piteå kommun visar på ledningens betydelse:

Syvarnas arbete har blivit synligt för områdeschefer och skolchef.

S:t Ilians skola i Västerås berättar vad som händer om den som tagit initiativ till ett arbete inte kan vara med vid inledande möten – nämligen ingenting:

Detta var en nyttig läxa ... Gruppen ska klara sig själv utan att (i det här fallet) syv är med, men det är viktigt att arbetet inleds på ett bra sätt.

Södertälje, Pershagen skola:

Framgångsfaktor att arbetslaget själva tog initiativet till att delta i detta projekt. Det fanns ett behov av en kvalitetsutveckling av praoverksamheten, och att alla i kollegiet har planerat elevernas arbeten och temadagar gemensamt. Detta är viktigt för en ökad delaktighet. Det finns givetvis ett behov av att någon i kollegiet har ett övergripande ansvar så att planeringsdagar/temadagar förs in i terminskalendariet.

Nya Elementar i Stockholm ser bara positiva utmaningar:

Projekt som lärande exempel har fått oss att genomlysna flera delar av vår organisation, undervisning och struktur i allmänhet. Långsiktigt ger det oss energi och inspiration att bygga vidare på utvecklingsarbetet, inte minst genom att få arbetslagen mer delaktiga i vägledningens alla delar såsom val i allmänhet, PRAO-val och gymnasieval i synnerhet.

Att arbetslagen har, och kommer att få ta, ett större ansvar kring PRAO och gymnasieval leder till att studie- och yrkesvägledaren kan fokusera på fler spännande utmaningar som arbetet kring genusfrågor och valfrågor i år F-5. Även gymnasieval för grundsärskoleelever är en oerhört viktig och prioriterad del i vårt utvecklingsarbete.

Linköping liksom Södertälje pekar på egna idéer som drivkraft:

En grundläggande framgångsfaktor i arbetet är ofta att det bygger på lokala initiativ – dvs att man har ett underifrånperspektiv.

Upplägget av lärande exempel bygger på detta – dvs. den nationella nivån bistår med resurser i form av projektpengar för de lokala projekten plus att man anordnat en utbildningssatsning parallellt – vilket varit ett mycket bra koncept. Det har skapat en delaktighet – kommunerna har själva fått komma med idéer och kompetensutvecklingen borgar för en långsiktighet då det ger kunskap och inspiration för fortsatt utveckling.

Detta har varit särskilt tydligt för en av våra pilotskolor som valt att delta med flera deltagare i en av kurserna och som pekar på det som en avgörande faktor. Man skriver bl a så här: "Det är mycket givande att olika yrkesgrupper får åka på kurs och att det sker under en längre tid. Lärarna var inte innan helt klara på hur starkt det faktiskt står om arbetslivsperspektivet i exempelvis skolförordningar och läroplaner."

Vistas Karriärvägledning med föräldrafokus:

Ytterligare en faktor som vi fått tillfälle att arbeta med är föräldrarnas delaktighet och möjlighet att vara ett aktivt stöd för sina barn. Vi vill arbeta för att öka föräldrarnas delaktighet genom att fortsätta hitta nya former utifrån föräldrarnas behov.

Umeå gymnasiesärskola har arbetat mer med elevinformation:

Konferens i två dagar under maj månad med internat för avgångselever från gymnasiesärskolans nationella program. Programmet innehöll bland annat infor-

mation från arbetsgivarrepresentanter, AF, FK, sÄrvux, Daglig verksamhet och Vuxen RÅd och Stöd. Syftet med konferensen var att ge elever och inbjudna fÖr-Äldrar en bred information om olika valmÖjligheter efter skolan, tillfÄlle att trÄna sin sociala kompetens och omvÄrldskunskap.

Luleå gymnasiesÄrskola pekar ocksÅ pÅ elevinflytandet:

Projektet har lett till att vi kan se vikten av att mÅnga Är delaktiga i processen och att alla kÄnner inflytande, inte minst att eleverna kÄnner delaktighet i sin utbildning. Att ha ökat inflytande över sin framtid vad gÄller arbete krÄver ett ökat ansvar – detta mÅste skolan fÖrbereda eleverna fÖr. Det hÄr kan vi se som en del av elevens individuella utvecklingsplan.

Delaktighet och inflytande Är avgörande faktor fÖr delÄgarskap i utvecklingsarbetet och det har alla kommuner och skolor arbetat med.

Referenser och litteratur

Blossing, Ulf (2008) *Kompetens för samspelade skolor. Om skolorganisationer och skolförbättring.*

Högskoleverket (2006) *Utvärdering av studie- och yrkesvägledarutbildningen i Sverige.* Rapport 2006:42 R.

Myndigheten för skolutveckling (2008) *Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar.*

Myndigheten för skolutveckling (2008) *Idéskolor för mångfald – att sprida goda idéer och förbättringsprocesser.*

Regeringen skrivelse Skr 2005/06:151 *Kvalitet och samverkan – om utbildning för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning.*

Skolverket (2005) *Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet.*

Skolverket (2007) *Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan.*

Förkortningar och speciella begrepp

Aktema	Aktema är ett team inom Daglig verksamhet i Norrköpings Kommun. De vänder sig till dem som har en utvecklingsstörning eller ett psykiskt eller neuropsykiatriskt funktionshinder. För att få stöd av Aktema behövs ett beslut om Daglig verksamhet. De som arbetar i Aktema är arbetslivskonsulenter och arbetsterapeuter.
AF	Arbetsförmedlingen
APU	Arbetsplatsförlagd utbildning. Kursplanelagd utbildning på ett program som genomförs på en arbetsplats utanför skolan. Arbetsplatsförlagd utbildning skall förekomma på alla nationella och specialutformade program. Den arbetsplatsförlagda utbildningen skall uppgå till minst 22 veckor (Förordning om gymnasiesärskolan §§ 9–10).
BRUK	BRUK är ett verktyg för självskattning av kvaliteten i samtliga läroplansstyrda verksamhetsformer. Finns att hämta på Skolverkets hemsida.
BUN	Barn- och utbildningsnämnd eller Barn- och ungdomsnämnd. Vanlig förkortning i många kommuner.
DV	Daglig verksamhet.
ESF	Europeiska Socialfonden. Förmedlar vissa typer av EU-stöd.
Euroguidance	Enhet inom Internationella programkontoret som arbetar med internationella vägledningsfrågor.
FK	Försäkringskassa
FLFF	Utvecklingsarbete i Skellefteå kommun: Företagsamt lärande För Framtiden.
IPK	Internationella programkontoret för utbildningsområdet, är en statlig myndighet under Utbildningsdepartementet. De stödjer skolor, universitet, företag, organisationer och enskilda individer att delta i internationellt samarbete. Det kan gälla allt från internationella samarbetsprojekt inom utbildning och kompetensutveckling till praktik och studier utomlands. Utbyten för ungdomar och lärare är en viktig del av verksamheten.

IUP	Individuell utvecklingsplan. De individuella målen för elevens skolgång upprättas av läraren tillsammans med eleven vid återkommande utvecklingssamtal. Det finns inga bestämmelser om IUP i gymnasiesärskolan, men många skolor väljer att använda sig av sådana planer.
k.u.b.	Kunskap, utveckling, bemötande. Verksamhet inom Norrköpings kommun som erbjuder stöd till arbetsplatser så att fler personer med funktionshinder kan få arbete.
LSS	Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade. SFS nr: 1993:387.
MSU	Myndigheten för skolutveckling upphörde 30 september 2008. Inledde arbetet med kvalitetsutveckling av studie- och yrkesvägledningen.
Prao	Praktisk arbetslivsorientering. Finns ej i bestämmelser.
SköSam	Nätverk i Skaraborg med många samarbetsparter, bland annat Skövde kommun.
SU	Stockholms universitet.
Supported employment	Arbetsrehabiliteringsmodell som ger stöd i arbetet. Utvecklad i USA men används även med framgång i många europeiska länder.
SYO	Studie- och yrkesorientering. I de nationella styrdokumenterna för skolväsendet har studie- och yrkesorientering sedan lång tid använts som ett samlingsbegrepp för personlig vägledning (enskilt eller i grupp), undervisning/information om arbetsliv och utbildning samt olika former av arbetslivskontakter.
SYV	Studie- och yrkesvägledning och studie- och yrkesvägledare.
Särvux	Ingår i det offentliga skolväsendet och är en frivillig, egen skolform. Utbildningen omfattar grundläggande särvux, vilket motsvarar obligatoriska sarskolan (nivåerna träningskola och grundskola) samt gymnasial särvux motsvarande utbildning som ungdomar kan få på de nationella eller specialutformade programmen i gymnasiesärskolan.
VISA	Utvecklingsarbete i Falköpings kommun. Vägledning inför studier och arbetsliv.

Skolverket

www.skolverket.se